

Dr AVDO SUČESKA

POPIS ČIFLUKA U ROGATIČKOM KADILUKU IZ 1835. GODINE

Pitanje nastanka čiflučkih odnosa u Bosni i u ostalim jugoslovenskim zemljama predstavlja jedno od najsloženijih pitanja naše istorije pod turskom vlašću. Općenito je poznat rezultat uspostave čiflučkih odnosa, ali kada i kako su oni počeli intenzivno da teku, koji su sve momenti uticali na njihovu pojavu i njihov tempo, ko je pretežno bio nosilac uspostave tih odnosa, kako i kada su uspostavljeni, pitanja su na koja nauka tek treba da odgovori. I pored velikog interesa koji je naša historiografija pokazivala za to pitanje, nije mogla dati zadovoljavajuće odgovore zbog toga što nije imala za to potrebnog oslonca u izvorima. Turskih izvora sa direktnim podacima o procesu uspostave čiflučkih odnosa u Bosni, gotovo i nema. Isto tako nema ni izvora po kojima bi se mogao pratiti definitivan rezultat čiflučenja u njegovim konkretnim vidovima na širem području Bosne. Pri takvom stanju stvari, svaki dokumenat te vrste od posebne je važnosti za nauku. Takav jedan dokumenat zabilježen je u sidžilu sarajevskog kadije iz 1835. godine¹. To je Popis² čifluka u rogatičkom kadiluku (kadiluk Čelebi Pazar). On predstavlja jedinstven dokumenat te vrste.

Popis je izvršen pred sarajevskim kadijom i u nj su uneseni podaci o nazivu čifluka, selu i džematu u kojima se nalaze, njihovim posjednicima, uživaocima i obrađivačima, te o imovinskoj snazi jednih i drugih. Ti podaci omogućuju uvid u posjedovnu strukturu u rogatičkom kadiluku u to doba i olakšavaju da se sagleda pitanje na koji način i kada je ona nastala, kako je vršeno ukmećivanje u tom kraju itd. Stoga Popis zaslužuje da bude objavljen u cjelini. Da bi se olakšalo korištenje ovog važnog izvora i shvatio njegov pravi značaj za nauku, potrebno je prethodno odgovoriti na pitanja: kako je nastao, kako su uspostavljeni čiflučki i kmetski odnosi u rogatičkom kraju.

¹ Gazi Husrevbegova biblioteka u Sarajevu, (GHBB), sidžil br. 74, str. 76—85.

² Izraz popis piše se velikim slovom, jer je riječ o konkretnom do-

kumentu. Sam izraz predstavlja prevod turskog termina defter koji je za ovaj popis upotrijebljen u njegovom uvodu.

1. *Kako je nastao popis čifluka u rogatičkom kadiluku 1835. godine.*

Djelimičan odgovor na to pitanje nalazi se u kratkoj bujuruldiji tadašnjeg bosanskog vezira Davud-paše, kojom je bilo naređeno da se popišu čifluci, kao i u uvodu deftera (popisa), koji je unesen u sidžil sarajevskog kadije.

U spomenutoj bujuruldiji je između ostalog rečeno: »... da se po ovom popisanom defteru (misli se na popis (prim. m.) koriguju i naplaćuju dospjeli porezi u spomenutom kadiluku³, a u uvodu Popisa utvrđeni su normativi za određivanje poreske osnovice⁴ prema imovinskoj snazi poreskih obveznika. Potreba utvrđivanja imovinske snage stanovništva radi srazmjernog oporezivanja bila je, znači, razlog ovom popisu.

O kakvom je oporezivanju ovdje riječ, o tome dokumenat ćuti. Međutim, neki drugi podaci i okolnosti daju mogućnost da se pronađe odgovor i na to pitanje. Poreski obveznici su, prema defteru, uživaoci čifluka (ashâb-i 'alâka) i njihovi obrađivači (obično hrišćani-zimije). I jedni i drugi morali su, barem teoretski, da plaćaju neke poreze državi i njenim provincijskim i lokalnim funkcionerima još u XVII stoljeću. Riječ je o obavezi podmirivanja nekih državnih nameta iz grupe 'avâriz-i divâniye i tekâlif-i 'örfiye⁵, i kasnije namet koji su za sebe ubirali najviši turski funkcioneri u provincijama. Na početku XVIII stoljeća obje ove obaveze urala su u jedan namet pod nazivom imdad-i hazariye (taksit)⁶.

Kao što je poznato, u klasičnom periodu osmanske istorije, pored obaveza prema spahiji, raja je morala da ispunjava određene obaveze i prema državi. Među najteže obaveze te vrste spadale su: izgradnja i krčenje putova, podizanje i opravka tvrđava (avâriz); obezbjeđenje smještaja i ishrane vojske i vojnih i upravnih funkcionera (nezl, nüzül), isporuka životnih namirnica besplatno, ili po maksimiranim cijenama (sürsat, iştira). Te obaveze nazivane su općenito 'avâriz-i divâniye i tekâlif-i 'örfiye i bila je dužna da ih ispunjava sva raja koja nije bila mu'âf⁷. U krajevima u kojima se te

³ GHBB, sidžil 74, str. 76.

⁴ Isto.

⁵ O ovoj vrsti nameta vidjeti: O. L. Bankan, *Avâriz* (Islam Ansiklopedisi, sv. Avâriz); Vefik Abdurrahman, *Tekâlif kavâidi*. Istanbul 1329; A. Sućeska, »Promjene u sistemu izvanrednog oporezivanja u Turskoj u XVII vijeku i pojava nameta tekâlif-i şakka«. Prilozi za orijentalnu filologiju (= POF), sv. X—XI, Sarajevo 1960—61, str. 76—77.

⁶ Uporediti: A. Sućeska, »Taksit — prilog izučavanju dažbinskog sistema u našim zemljama pod tur-

skom vlašću.« Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu br. VIII — 1960, str. 239—362.

⁷ Muâf znači oslobođen od opšte-državnih nameta. Odnosi se na one kategorije lica u Osmanskoj državi koja su spadala u raj. Raja koja je bila muaf bila je povlaštena, a povlastice je dobivala kao ekvivalent za obavljanje posebnih poslova u korist države, kao što su: čuvanje klanaca, putova, mostova, uzgajivanje sokolova i dr. O privilegovanim (muaf) slojevima raje opširnije u Извѣстия на Истор. Др. въ София, III, София 1906; 132 i dalje).

obaveze nisu mogle podmirivati radnim ili naturalnim uslugama, izvršavane su u novcu, pa su se stoga zvale bedel (bedel-i avâriz, bedel-i nezl, bedel-i sürsat itd.). Obim i vrijeme ostvarivanja tih obaveza u klasično doba bili su tačno određeni, kao što se isto tako tačno znalo koja je »poreska« jedinica njima bila opterećena. Konkretno, obaveze su padale na tzv. rajinsku zemlju (virîği arazisi) i teretile su tzv. avariske kuće (avâriz hâne) pri čemu je jednom avariskom kućom bilo obuhvaćeno više seoskih domaćinstava⁸. Osim lica mu'âf, od njih su bili oslobođeni svi povlašćeni slojevi osmanskog društva, na prvom mjestu sva vojna lica (spahije, janničari i dr.)⁹.

U XVII stoljeću stanje u oporezivanju državnim nametima se mijenja. Pojave čiflučkih odnosa utiču na promjene u posjedovnoj strukturi na rajinskoj zemlji (baštinama i čiflucima), što komplicuje utjerivanje državnih poreza. Bivša rajinska zemlja prelazi postepeno u ruke novih gospodara-čifluk sahibija (ashabi 'alaka), uslijed čega se modifikuje i status raje. Ponegdje, kod nas u Makedoniji, npr., raja masovno napušta svoju zemlju i seli se vrlo često na posjede drugih feudalaca¹⁰. U nekim krajevima Bosne ranije raje, pretežno muslimanske, nestaje i na njeno mjesto djelimično se doseljavaju pravoslavni hrišćani iz Crne Gore, istočne Hercegovine i zapadne Srbije¹¹. U takvoj situaciji u utjerivanju svojih nameta država nije mogla početi od ranijeg stanja. Stoga centralna vlast u XVII stoljeću počinje da izdaje naredbe, da se spomenutim nametima opterećuju svi uživaoci bivše rajinske zemlje koja je sada pretvorena u čifluke. Zbog toga se od tada kao poreski obveznici pojavljuju ne samo neposredni obrađivači zemlje već i njeni faktički uživaoci — čifluk sahibije.

Praksa novog načina oporezivanja potpuno se uobličava tokom XVII stoljeća i definitivno učvršćuje u XVIII stoljeću¹². Ona se primjenjuje ne samo pri ubiranju klasičnih nameta iz grupe 'avâriz-i divânîye i tekâlîf-i 'örfiye već i pri ubiranju svih ostalih sličnih nameta, kao što su namet za podizanje i izdržavanje poštanskih stanica (menzilhane), a naročito namet u korist namjesnika provincija — imdâd-i hazârîye.

⁸ Uporediti: Çagatay M. Uluçay, 18 ve 19. yüzyillarda Saruhanda eşkiyalik ve halk hareketleri. Istanbul 1955, str. 42—55.

⁹ Oni su već po svom društvenom položaju uživali muafiyet i zato nisu spadali u kategoriju tzv. muaf lica.

¹⁰ O tome se sačuvao velik broj podataka u siđžilima bitoljskog kadije iz druge polovine XVII stoljeća koji se nalaze u Državnom arhivu Socijalističke Republike Makedonije u Skoplju (= DAM).

¹¹ Prorjeđivanje domorodačkog

stanovništva u Bosni u prvoj polovini XVIII stoljeća, kao uostalom i ranije, bilo je uzrokovano raznovrsnim nevoljama, kao što su glad, kuga, ratna pustošenja itd. Opširnije o tome kod A. Handžića, »Bosanski namjesnik Hekim-oglu Ali-paša«. POF, sv. V, Sarajevo 1955, str. 144—149.

¹² O tome opširnije A. Sućeska, »Ekonomске i društveno-političke posljedice pojačanog oporezivanja u osmanskom carstvu u XVII i XVIII stoljeću«. Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, god. XIII, str. 223—239.

Kao pripadnici povlašćenih slojeva osmanskog društva, čifluk-sahibije nisu se lako mirile da zajedno sa rajom podmiruju spomenute namete. Oni su na razne načine pokušavali da se otarase takvih obaveza i da ih prebace na hrišćansku rajnu i muslimansku sirotinju. To im je ponekad uspijevalo i zbog toga što su imali odlučan uticaj na razrezivanje poreza, oslanjajući se pri tom na ajane¹³, kao na svoje staleške drugove, koji su prema njima pokazivali izuzetnu naklonost. Učešće u ispunjavanju državnih nameta naročito teško padalo je čifluk-sahibijama u Bosni, jer su oni bili istovremeno i vojni obveznici (spahije, janjičari, pripadnici gradskih posada i dr.). Kao takvi, oni su smatrali da su neopravdano opterećivani. U tome rogatički kadiluk predstavlja izrazit primjer.

O izbjegavanju plaćanja državnih dažbina od strane čifluk-sahibija u rogatičkom kadiluku sačuvali su se u izvorima konkretni podaci. Prvi takav, nama poznat, podatak nalazi se u jednoj bujruhdiji bosanskog vezira Ibrahim Hilmi-paše iz 1809. godine. U toj bujruhdiji, koja je upućena sarajevskom kadiji, sarajevskom mu-teselimu Ahmed-begu, čifluk-sahibijama (ashabi 'alâka) nastanjenim u Sarajevu, koji su posjedovali čifluke u rogatičkom kadiluku, i službenicima (iš erler), između ostalog, stoji, da su zemljoposjednici iz spomenutog kadiluka udesili na neki način da se njihove zemlje proglase muaf (oslobođene oporezivanja), svalivši porez na siromašnu rajnu; da su muslimanske mase i raja uznemireni i nezadovoljni oporezivanjem; da je rogatički ajan smutljivac i loš čovjek pa da ga treba smijeniti i kazniti. Na kraju je naređeno kao neophodno da se sredi stanje menzilhane, to jest da njeno izdržavanje ne treba da pada samo na muslimane seljake i rajnu već na sve, bili oni oslobođeni (mu'âf) ili ne (gayri mu'âf — neoslobođeni), te da se poslovi ajanluka povjere licu koje je pošteno i čije je ponašanje provjereno¹⁴.

Citirana naredba, izgleda, nije imala nekog trajnijeg dještva, jer su neke čifluk-sahibije iz rogatičkog kadiluka i dalje izbjegavale da plaćaju svoj dio poreza. To se vidi iz jednog izvještaja (ilâm) rogatičkog kadije koji je na zahtjev čifluk-sahibija i seljaka (nastanjenih u rogatičkom kadiluku), uputio bosanskom veziru Sulejman-paši 1816. godine. U tom izvještaju je istaknuto da se kadiluk Rogatica nalazi na carskom drumu zbog čega je potrebno uredno održavanje menzilhane i podmirivanje svih poštanskih troškova. Kako su, međutim, prema izvještaju, nastupili izvjesni poremećaji u tim poslovima, bilo je naređeno da se postavi pouzdan i ispravan menzildžija, pa se zatim pristupilo zajedničkom prikupljanju novčanih sredstava i obezbjeđenju konja i žita za menzilhanu. Ali, u tome se nije moglo do kraja uspjeti, jer je većina seoskog stanovništva, godinu dana ranije, pomrla od kuge, pa se pokazala potreba

¹³ Primjera radi navodimo: DAM, sidžili: br. 26, str. 45, 46; br. 24, str. 37; br. 26, str. 44; br. 28, str. 30; br. 38, str. 75; br. 40, str. 25; br. 41, str.

18; br. 42, str. 50; GHBb, sidžili: br. 10, str. 4, 5, 13; br. 19, str. 78—79.

¹⁴ GHBb, sidžil br. 49, str. 20.

da se nametima zaduže i posjednici čifluka u rogatičkom kadiluku koji su nastanjeni u Sarajevu i kadilucima Foči i Čajniču. Pošto spomenute čifluk-sahibije izbjegavaju da ispunjavaju svoj dio obaveza, moli se bosanski vezir da izda bujuruldiju o njihovom oporezivanju¹⁵.

Udovoljavajući citiranom izvještaju i molbi, Sulejman-paša je izdao bujuruldiju kadijama, Sarajeva, Foče i Čajniča, zabitima, uglednim ljudima i čifluk-sahibijama, u kojoj je naredio da se putem šerijatskog suda i posredstvom postavljenog mubašira ubere novac za menzilhanu (menzil akčesi) od čifluk-sahibija koji imaju čifluke u rogatičkom kadiluku, a koji stanuju u Sarajevu, Čajniču i Foči i da se ubrani novac preda novom menzildžiji¹⁶. Konkretno, naredeno je da se ubere od:

Ibrahim-alajbega Babića iz Sarajeva	250	groša
Hasan-bega Sijerčića iz Sarajeva	300	„
Hafiz-efendije Džinića iz Sarajeva	200	„
Mustafa-bega Kadribegovića iz Sarajeva	100	„
Mehmed-bega Kadribegovića iz Sarajeva	100	„
Kapudan-bega Zejnilalajbegovića iz Sarajeva	150	„
Abdullah-efendije Topalovića iz Sarajeva	150	„
Sejfullah-bega Dukatarevića iz Sarajeva	100	„
Mehmed-age Tulića iz Sarajeva	200	„
Mustafa-age Brčigovca iz Sarajeva	250	„
Mehmed-age Novalića iz Sarajeva	200	„
Mehmed-alemdara Kojundura iz Sarajeva	100	„
Ibrahim-alemdara Sidžaka iz Sarajeva	50	„
Mula Ibrahima Podžepca iz Sarajeva	200	„
Zejnîl-baše Derviševića iz Sarajeva	100	„
Mula Mehmeda Beganića iz Sarajeva	60	„
Mehmed-baše Mušanovića iz Sarajeva	100	„
Ferhad-spahije Čolića iz Sarajeva	100	„
Ahmed-alajbega Grivina (كبروين)	100	„
Mehmed-bega Goraždaka iz Čajniča	50	„
Ali-bega Kopačlije iz Čajniča	60	„
Hasan-bega Poplate iz kadiluka Foča	125	„
Drugog Poplate iz kadiluka Foče	125	„
Drugog Poplate iz kadiluka Foča	100	„
Hasan-bega Šahinpašića iz kadiluka Birač	250	„
Ibrahim-bega Šahinpašića iz kadiluka Birač	200	„
Halilbegovića iz kasabe Rudo, kadiluka Čajniče	100	„
Halilbašića iz Sarajeva	100	„
Mehmed-bega Babića iz Sarajeva	50	„

Ukupno: 4.045 groša¹⁷

¹⁵ GHBB, sidžil br. 56, str. 52—53.

¹⁷ Isto.

¹⁶ Isto.

Pitanjem srazmjernog opterećivanja nametima za izdržavanje menzilhane u Prači, u rogatičkom kadiluku¹⁸ bavila se i centralna vlast. To vidimo iz fermana upućenog 1820. godine, tadašnjem bosanskom veziru Derviš Mustafa-paši, bosanskom (sarajevskom) muli i rogatičkom kadiji. U tom fermanu između ostalog, stoji da se kadiluk Rogatica u bosanskom ejaletu nalazi na carskom drumu kojim stalno prolaze ulaci, pa je stoga potrebno da se uredno održava menzilhana u Prači. Zbog toga je sultan ranije izdao zapovijed da troškove menzilhane podmiruju svi bilo vojnici (asker), ili nevojnici (gayri asker). Kad je stigao ferman, pristupilo se prebrojavanju prisutnih poreskih obveznika (verigiyân) zaima i timarlija, pa je nabrojeno 350 spahija i 144 poreska obveznika. Kako tako mali broj poreskih obveznika nikako nije u stanju da izdržava spomenutu menzilhanu i kako vojna lica ne žele da daju doprinos za menzilhanu, tvrdeći da uživaju muafiyet, da bi se izbjeglo zatvaranje menzilhane, bilo je potrebno preduzeti druge mjere. Iz sažaljenja prema siromašnim i nejakim, određeno je da u izgradnji i održavanju menzilhane podjednako sudjeluju svi: vojna i nevojna lica, oslobođeni (mu'âf) i neoslobođeni (gayri mu'âf). Na kraju fermana ponovno se naređuje da u podmirivanju troškova menzilhane učestvuju svi: poreski obveznici (tekâlifkeş) i spahije^{18a}.

Citirani podaci pokazuju da je ubiranje raznih državnih dažbina u rogatičkom kadiluku bilo vrlo teško, jer su se tome odupirale spahije i čifluk-sahibije (riječ je u stvari o istim licima). Problem se naročito zaoštrio poslije užasne kuge o kojoj govore neki od citiranih dokumenata. Iz narodne tradicije¹⁹, i citiranih dokumenata poznato je da je kuga u drugoj deceniji XIX stoljeća pomorila ogroman dio stanovništva u rogatičkom kadiluku. Uslijed toga su, po svoj prilici, čitava naselja ostala pusta. To indirektno potvrđuje i ranije citirani ferman u kome je, između ostalog, rečeno da je u rogatičkom kadiluku 1820. godine nabrojeno svega 350 spahija²⁰ i

¹⁸ GHBb, sidžil br. 60, str. 75—76.

^{18a} Isto.

¹⁹ Narodna tradicija koja je u tim krajevima još živa i koja se prenosi s koljena na koljeno kazuje da je kuga u drugoj deceniji XIX stoljeća u nekim selima pomorila, tako reći, sve stanovništvo; uspjeli su da je prebole samo pojedinci. Od kuge pokušavali su da se spasavaju bjekstvom u susjedna planinska područja; otuda i naziv »bježanija« za takva bjekstva, ali ni to im nije pomagalo. Katastrofalne posljedice kuge u to doba poznate su i Jukiću, koji na jednom mjestu u svojim putopisima piše: »Turke (tj. Muslimane pjm. m.) najviše satrla je posljednja kuga god. 1813—1817...« (Ivan Franko

Jukić, Putopisi i istorijsko etnografski radovi, Sarajevo 1953, str. 342.)

²⁰ Broj spahija je očigledno bio veliki. Postavlja se pitanje da li je taj broj pretjeran kada se ima u vidu činjenica da je u to vrijeme spahijska organizacija u Osmanskoj državi postojala faktički samo na papiru? Premda je takvo opšte stanje u to vrijeme bilo u Osmanskoj državi, čini se da je Bosna u tom pogledu bila izuzetak, jer se i iz nekih drugih pojava može zaključiti da je u Bosni broj spahija manje opadao nego u drugim provincijama i da je među tim spahijama bio najveći broj sasvim sičnih spahija o čemu najbolje svjedoči naš Popis, u kome se za većinu čifluk-sahibi-

144 poreska obveznika (veriğiyan). To je očigledno bilo stanje poslije kuge.

Na kugom opustošene zemlje preživjele čifluk-sahibije (spahije) naseljavali su pravoslavno stanovništvo iz nekih krajeva Crne Gore i istočne Hercegovine, čime je nastavljen stalni proces jake migracije tamošnjeg stanovništva. Ta migracija je, izgleda, osobito snažno započela prvih decenija XVIII stoljeća²¹. Poslije spomenute kuge, koja je, sigurno, pokosila i najveći broj ranijih doseljenika, migracija ponovno dobiva snažan zamah. To se može lijepo zaključiti upoređivanjem podataka koje pruža ovaj popis i Milenko S. Filipović u svojoj studiji Glasinac²², jer se veliki broj prezimena za porodice koje je Filipović zatekao na Glasincu 1930—33. godine ne spominje u ovom Popisu. To znači da su preci tih porodica došli na Glasinac poslije 1835. godine.

Sastav stanovništva u nekim krajevima rogatičkog kadiluka petnaestak godina poslije kuge mnogo se izmijenio. Naselio se znatan broj novih kolonista i ustalio se donekle red u posjedovnim odnosima. Kako je to stanje bilo znatno drukčije od ranijeg i kako su, vjerovatno, neke čifluk-sahibije i dalje pokušavale da izbjegnju plaćanje poreza, izlaza se mogao naći jedino u autoritativnom utvrđivanju stvarnog stanja posjedovnih odnosa i imovinske snage cjelokupnog stanovništva. To je bilo potrebno učiniti zato da bi tako bili stvoreni potrebni uslovi za efikasno ubiranje raznovrsnih dažbina, na prvom mjestu taksita u korist namjesnika provincije, zatim nameta za izdržavanje menzilhane i dr. Tako je, po našem mišljenju, nastao ovaj popis čifluka u rogatičkom kadiluku. On je registrovan i kod sarajevskog kadije zato što je izvjestan broj čifluk-sahibija koji su imali čifluke na području rogatičkog kadiluka bio i dalje u Sarajevu. Upravo te čifluk-sahibije, izgleda, najviše su izbjegavali da plaćaju svoj dio poreza.

2. Postanak čifluka i proces ukmećivanja u rogatičkom kadiluku.

Na osnovu podataka u ovom Popisu stiče se određena slika o čiflučkim odnosima u rogatičkom kadiluku. Premda se ne može u tačine pratiti proces uspostave tih odnosa na osnovu ovoga popisa

ja može reći da su istovremeno i spahije ili da su spahijskog porijekla.

²¹ Njen veliki početak vezan je, po svoj prilici, za slučaj naseljavanja 3.000 zarobljenika Crnogoraca u krajeve istočne Bosne 1714. godine od strane tadašnjeg bosanskog vezira Numan-paše Čuprilića (S. Bašagić, »Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine. Sarajevo 1900, str. 90—91). Od tada, pa dalje ta migra-

cija, čini se stalno je u toku, pri čemu je naročito živa i obimna poslije naglih prorjeđivanja stanovništva u pojedinim krajevima istočne Bosne, osobito poslije velikih kuga koje su harale po Bosni u XVIII i početkom XIX stoljeća.

²² Dr. Milenko S. Filipović, »Glasinac — Antropogeografsko-etnološka rasprava« (Naselja i poreklo stanovništva, knjiga 32, Beograd 1950), str. 179—287.

je moguće uočiti izvjesne njegove karakteristike. Dalje, Popis omogućuje da se jasnije sagleda proces kolonizacije pravoslavnog stanovništva iz nekih krajeva Crne Gore i istočne Hercegovine u istočnu Bosnu. I najzad, na osnovu Popisa moguće je približno rekonstruisati imovinsku snagu stanovništva u rogatičkom kadiluku u to doba.

Proces uspostave čiflučkih odnosa uopšte, kao što je već ranije rečeno, spada u jedno od najsloženijih pitanja naše istorije pod Turcima. Ono još nije nigdje prikazano u konkretnim vidovima ispoljavanja tog procesa. Dosada je to pitanje prikazivano uglavnom uopšteno, pri čemu su iznošene konstatacije o mogućim i vjerovatnim tokovima procesa uspostave čiflučkih odnosa²³, za koji se zna da je u Bosni i Hercegovini bio pri završetku koncem XVIII stoljeća i da je dobio svoju zakonsku potvrdu u Ramazanskom zakoniku²⁴ i definitivno uobličenje u Saferskoj naredbi²⁵. U vezi s ovim pitanjem opravdano je, čini nam se, isticano da su u uspostavi čiflučkih odnosa u Bosni i Hercegovini postojale dvije važne osobenosti. Prvo, da su u čiflučenju značajnu ulogu imale domaće spahije²⁶, i drugo, da je »ukmećivanje« vršeno, naročito u istočnoj Bosni dovođenjem kolonista sa strane na upražnjene spahiluke, pretvorene u međuvremenu u čifluke²⁷. Da u svemu tome ima dosta istine, potvrđuje i naš Popis, s tim što on omogućuje da se u tom procesu sagleda još jedna vrlo važna komponenta. A to je da je u krajevima u kojima se zadugo održao veliki broj zemljoradnika muslimana, kao što je bio slučaj sa rogatičkim kadilukom, čiflučenje za njih značilo učvršćivanje njihovog prava posjedovanja čifluka koje su njihovi preci, kao raja, još odranije držali. Tim putem su seljaci zemljoradnici, u uslovima propadanja timarske organizacije, postajali slobodni seljaci, kao što će se, s druge strane, u njihovom statusu naći i mnoge bivše sitne spahije koje su u međuvremenu ostale bez kmetova.

Najveći broj posjednika čifluka u Popisu su spahije i potomci spahija, zaima i timarlija sa područja rogatičkog kadiluka. Među njima su najbogatiji potomci starih begovskih porodica od kojih se

²³ Karakteristično je istaći činjenicu da o ovom važnom problemu nije još napisana posebna studija. Ono je dodirivano samo uzgred od strane pisaca koji su se bavili pitanjem agrarnih odnosa u našim zemljama za vrijeme Turaka, pri čemu je ovaj problem u suštini samo površno tretiran. Izuzetak predstavlja studija Dr. Dmitra Pop Georgijeva »Sopstvenosta vrv čiflicite i čifligarskite agrarno-pravni odnosi vo Makedonija« (Skoplje, 1956) u kojoj je ovaj problem obrađen šire za Makedoniju, pri čemu aspekt konkretnog nastanka čiflučkih odnosa nije obuhvaćen u poželjnoj mjeri.

²⁴ O Ramazanskom zakoniku opširnije kod Dr. F. Čulinovića,

»Državno-pravna historija jugoslavenskih zemalja XIX i XX vijeka«, Zagreb 1953, str. 299—301.

²⁵ Tekst Saferske naredbe na srpskohrvatskom jeziku može se pogledati kod Dr. Vasilja Popovića, »Agrarno pitanje u Bosni i turski neredi za vreme reformnog režima Abd-ul Medžida« (1839—1861), Beograd 1949, str. 316—323.

²⁶ Nedim Filipović, »Odžakluk timari u Bosni i Hercegovini«, POF, V, Sarajevo 1954—55, str. 262—264.

²⁷ Vaso Čubrillović, »Poreklo muslimanskog plemstva u Bosni i Hercegovini«, Jugoslovenski istorijski časopis, Godina I, sv. 3 i 4, str. 397.

za neke zna da su porijeklom od srednjovjekovne bosanske vlastele²⁸. To su, npr., Brankovići, koji uživaju najviše čifluka u kraju koji se po njima zove Brankovići²⁹. To područje je po svemu sudeći od davnina, a možda formalno još i tada predstavljalo zijamet te porodice. Tu su, dalje, Sokolovići i Babići. I jedni i drugi³⁰ uživaju čifluke na prostoru džemata Sokolovići. Očigledno, riječ je o čiflucima koji se i u ovom slučaju nalaze na prostoru za koji se sa puno osnova može pretpostaviti da je ranije bio podloga zijameta ovih istaknutih begovskih porodica.

Svojom koncentrisanošću u jednom kompleksu, interesantnu sliku pružaju čifluci još nekih begovskih porodica. To su čifluci porodice Hadžića (Hadžali-zade), koji su poznatiji pod prezimenom

²⁸ V. Čubrilović, n. d. str. 374 i 388.

²⁹ Tako trojica begova Brankovića uživaju čifluke na širem području koje se zove Brankovići. Tri čifluka se nazivaju Brankovići, a ostala tri: Pešurići, Krško i Miškovići. Svi oni predstavljaju jedinstven, kontinuirajući zemljišni kompleks. U okviru nekih čifluka spominju se baštine. Kakva je i da li je uopšte postojala neka razlika u pravnoj prirodi između čifluka i baštine, iz našeg dokumenta se teško daće zaključiti. Čifluk je u ovom slučaju veći posjed, a baštine su manji posjedi na čifluku. Ovdje je riječ o čifluku koji nije mogla obrađivati jedna porodica zbog čega je bilo potrebno za dio čifluka, kao i za svaku baštinu, angažovati po jednu kmetovsku porodicu.

Brankovići uživaju čifluke i u drugim krajevima, i to: *naseljene*: tri čifluka u istom džematu u selu Osovo (i oni se naslanjaju direktno na kompleks Brankovići), jedan čifluk u selu Blažujevići, jedan u selu Kovanju kod Rogatiće; *nenaseljene*: u mahali Sinan vojvoda, džemat Rogatica (č. Zaganovići).

³⁰ Sokolovići uživaju četiri čifluka u selu Barnik i jedan u selu Grbići (sve u džematu Sokolovići). To je jedinstven kompleks sastavljen iz dva susjedna sela. Na jednom čifluku nalaze se dvije baštine. Vjerovatno je da su ovi čifluci činili barem jedan dio zijameta begova Sokolovića. Inače, Sokolovići uživaju znatan broj čifluka i u nekim drugim džematima rogatičkog kadiluka: *naseljenih*: u džematu Dub, mahala Međeđa (Bursići), u džematu Živa-

ljevići (drugi č. Županovići), u džematu Godomlje (drugi č. Jasenice, č. Gluhovina), džemat Solkolovići (Zakomo), u džematu Rogatica, Careva mahala (č. Gladanovići), isti džemat, mahala Husejin-beg (drugi č. Kovanj, č. Guždelji); *nenaseljenih*: u džematu Dub, mahala Dub (Surović), u džematu Sokolovići (Mrče, Bereg, drugi č. Vjetrenik i č. Rakićnica gornja). Karakteristično je da se veći broj čifluka nalazi u susjedna tri džemata: Sokolovići, Godomlje, Živaljevići. Kompleks čine samo prvi spomenuti čifluci u džematu Sokolovići. Ostali su razasuti. Šta to znači? Mislimo da su u posjed znatnog broja čifluka bez Sokolovići došli kupovinom. Ova kupovina je mogla biti nešto starija, i ta činjenica pokazuje da je i u Bosni ranije čiflučenje imalo slična obilježja kao i u drugim nekim provincijama Osmanske države. Dalje, ova činjenica pokazuje da su Sokolovići stariji plemići i da spadaju u red najbogatijih feudalaca u rogatičkom kadiluku.

Babići uživaju: tri naseljena čifluka u džematu Sokolovići koji se zovu Sokolovići, i tri nenaseljena takođe u džematu Sokolovići (Džindići, Čirakovići i drugi č. Bereg). Većina čifluka Babića čine jedan kompleks. Činjenica da Babići uživaju čifluke koji se nazivaju Sokolovići, dakle, imenom begova Sokolovića, otvara pitanje nisu li ti čifluci nastali tako što su ih njihovi posjednici, možda, kupili od raje sa zijameta begova Sokolovića, kao što su ovi opet možda došli u posjed u džematu Sokolovići čifluka sa zijameta begova Babića.

Tankovići na Glasincu³¹; čifluci porodice Arnautovića na Borici³²; čifluci begova Teskeredžića u Dubu i dijelovima Stare Gore³³; čifluci begova Šetića u Šetićima³⁴; čifluci begova Hadžil Hasanovića u Soćicama³⁵, izvjestan broj čifluka i baština begova Šahinpašića na Glasincu³⁶. Riječ je opet očigledno o kompleksima koji su većim dijelom vjerovatno odranije ulazili u sastav zijameta predaka tih porodica. Na to ukazuje i činjenica da pojedini predstavnici tih porodica uživaju po koji čifluk u nekom drugom kraju rogatičkog kadiluka³⁷, pri

³¹ Tankovići na samom Glasincu uživaju 17 čifluka. Na nekim čiflucima nalaze se i baštine čiji je značaj isti kao baština na drugim čiflucima. Ukupno je spomenuto 12 baština. To je ujedno i najveći kompleks zemljišta u posjedu članova jedne begovske porodice u rogatičkom kadiluku, po čemu su Tankovići tada bili i najveći posjednici na tom području. Njihovo bogatstvo bilo je uvećano još time što su uživali znatan broj čifluka u drugim džematima. *Naseljeni*: u džematu Živaljevići (Osovo), džematu Osječani (Bulog, Lisinčina, Crni Vrh, Gradac), džematu Donja Prača (Vinograd, Hrenovica, Buđ, Ubrda), *Nenaseljeni*: u džematu Dub, mahala Međeđa (Aličevina, Liso), u džematu Žepa (Krušev Do), u džematu Sokolovići (Rakitnica, Zakomo zvano Dehne), džematu Osječani (Uskopljice, Zeljovina, Planina, Čeljadići), u džematu Glasinac (Crkvine). Upada u oči činjenica da Tankovići uživaju velik broj čifluka na raznim stranama. Nameće se misao da li su oni došli u posjed svih tih čifluka kupovinom ili je tu igrala ulogu i činjenica što je jedan od Tankovića (Ibrahim-beg) bio čehaja bosanskog defterdara, dakle, nalazio se na položaju sa koga je mogao da ima uvid u stanje stvari i da bez ikakvih posetnih transakcija dođe u posjed upražnjenih zemalja.

³² Arnautovići su u jednom kompleksu ili jedan blizu drugog uživali sedam naseljenih čifluka u džematu Živaljevići (Peharac u selu Arnautovići, Rujno Brdo, Mandre, Bara, drugi č. Obad, Zagaj, Poćkraj). Na nekim čiflucima spominju se još i baštine. Pripadnici ove porodice posjedovali su još izvjestan broj naseljenih i nenaseljenih čifluka u drugim džematima rogatičkog kadiluka. *Naseljeni*: u džematu Dub, ma-

hala Brda (č. Mehmed-beg Arnautović, Lulovine), u džematu Godomilje (č. Kutuzero), u džematu Rogatica, mahala Husejin-beg (č. Behramovina). *Nenaseljeni*: u mahali Brda, džemat Dub (drugi č. Brda), u džematu Godomilje (č. Mrkonjići, to je uz same Arnautoviće), u džematu Žepa (jedan dio zemlje u samoj Žepi, drugi č. sama Žepa, Ismakovići u selu Stop, Kmjčići), u mahali Husejin-beg, džemat Rogatica (č. Plješevica).

³³ Teskeredžići su uživali čifluke u nekoliko džemata rogatičkog kadiluka. *Naseljeni*: u mahali Dub, džematu Dub (Rajković, Miševina, drugi č. Pljesko), u džematu Živaljevići (č. Tatinica, drugi č. Tatinica, Županovići, Razdolj, to su po dva čifluka koji predstavljaju jedan kompleks), u mahali Sinan-vojvoda, džemat Rogatica (č. Miševina). *Nenaseljeni*: u mahali Brda, džemat Dub (drugi č. Novakovići).

³⁴ Bezi Šetići su imali samo naseljene čifluke, i to samo u Šetićima (č. Trumšići, Dolovi, i jedna baština na č. Trumšići).

³⁵ *Naseljeni*: u džematu Soćice (Rusanovići, Brezje, drugi č. Brezje) *Nenaseljeni*: u džematu Soćice (č. Obrtići, drugi č. Obrtići, Rusanovići, drugi č. Rusanovići), u Carevoj mahali u džematu Rogatica (č. Ferizovići). Čifluci Hadžil Hasanovića čime, izuzev Obrtića i Ferizovića), jedan kompleks.

³⁶ *Naseljeni*: u džematu Glasinac (č. Megara, drugi č. Megara, Vražići, drugi č. Vražići, Puhovac).

³⁷ U prethodnim bilješkama pobrojani su takvi konkretni slučajevi. Ta pojava u svim slučajevima pokazuje da su u posjed čifluka pojedini predstavnici uglednijih begovskih porodica mogli doći kupovinom. Me-

čemu je najčešće riječ o manjim čiflucima, među kojima ima i nenaseljenih, pa čak ponekad i pustih³⁸. To, s druge strane, pokazuje da je od pravila da spahije svoje nekadanje spahiluke sada uživaju kao svoje čifluke bilo i odstupanja, to jest da su pojedinci u nekom drugom kraju dolazili u posjed čifluka i kupovinom, a možda je riječ i o nasljeđivanju čifluka po majčinoj liniji.

Prednje konstatacije još u većoj mjeri odnose se na manje posjednike čifluka, na nekadanje sitne i još uvijek velikim dijelom aktivne spahije. Takvih slučajeva ima velik broj u svim džematima rogatičkog kadiluka, osobito u onim u kojima je bio manji broj većih čifluk-sahibija. Takve porodice su, npr., u džematu Živaljevići: Djedovići, Agići, Jahići, Živalji i dr.; u džematu Godomilje: Bogilovići, Doze, Glavače, Žige, Hajrići, Zulfići, Kusture, Kepeši i dr.; u džematu Žepa: Bogilovići; u džematu Sokolovići; Čolići, Šehovići, Jahići, Alispahići i dr.; u džematu Sočice: Karići, Pameťanovići, Marave, Grabovice, Pešte; u džematu Osječani: Peze, Vražalice i dr.; u džematu Donja Prača: Čujete, Hrenovice, Smajilbegovići i dr.; u džematu Glasinac; Šenderovići, Dedići, Očuzi i dr.; u okolini Rogatice: Ajnadžići, Hadžiabdići, Pašići, Agići, Pavice, Ferhadbegovići, Dobrače i dr. Najveći broj tih uživalaca čifluka stanovali su na svojim čiflucima po čijim nazivima se nazivaju i sela i zaseoci u kojima su nastanjeni. Karakteristično je istaći da se u Popisu bosanskih spahija iz 1711. godine, koji je objavio Vl. Skarić znan broj timara naziva imenima koja se kasnije upotrebljavaju kao nazivi za čifluke³⁹. Karakteristično je još istaći i to da se potomci mnogih spomenutih porodica nalaze u istim selima današnje rogatičke opštine u kojima se spominju čifluci njihovih predaka.

Popis omogućuje da se sagleda način naseljavanja pravoslavnog stanovništva sa strane i način njihovog ukmećivanja na posjedima čifluk-sahibija. Proces naseljavanja stanovništva sa strane, iz dijelova Crne Gore i istočne Hercegovine u rogatički kadiluk teče od početka XVIII stoljeća. To je lijepo pokazao M. Filipović u spomenu-

du tim čiflucima ima znatan broj nenaseljenih, što bi moglo da znači da su ti čifluci ili starijeg datuma ili su postali posjed svojih uživalaca poslije kuge. Ovo posljednje moglo bi biti slučaj kod begova Tankovića (riječ je, naravno, o čiflucima van Glasinca) i Teskeredžića, jer su predstavnici, odnosno njihovi preci, ovih porodica mogli da se koriste svojim funkcijama visokih službenika bosanskog divana za lako sticanje posjeda. Karakteristično je, dalje, da se na nekim čiflucima krupnijih begovskih porodica spominju baštine. Tu je, po svoj prilici, riječ o krupnijim čiflucima koji su se vjerovatno razvili na području koje je činilo jezgro zijameta.

³⁸ Tu je, čini se, riječ o još starijim čiflucima čija je obrada tokom vremena potpuno zanemarena. Za njih se u Popisu kaže mer'a šeklinde (pašnjak, livada).

³⁹ Npr. Kamostrevci, Ljubomišlje, Okruglo, Rakitnica, Šena Krena, Brnjica, Brda, Vjetrenik, Bannik, Zagrađe, Bereg, Vrhprača, Grabovice, Surovi, Ponor, Lepenica, Crnčale, Medna Luka, Mirčevo, Točionik, Vratar, Barica, Donje Osovo, Gučevo, Gođenje, Podžepje, Sočice, Stara Gora, Borovsko, Kozadre, Seljani, Šljivno, Podkraj, Zagorice, Novoselo, Godomlje, Pljesko (Vladislav Skarić, »Popis bosanskih spahija iz 1711 godine«, GZM, XLII, sv. 2, Sarajevo 1930, str. 22—34).

toj studiji »Glasinac«, na bazi narodne tradicije. Taj proces je mogao biti stalan stoga što je starosjedilačko muslimansko i naseljavano pravoslavno stanovništvo tokom XVIII i na početku XIX stoljeća u više mahova bivalo desetkovano raznim nedaćama, najčešće kugom⁴⁰ koja je naročito teško pogodila ovaj kraj u drugoj deceniji XIX stoljeća, kao što to pokazuju ranije citirani izvori⁴¹. Iz citiranog fermama smo vidjeli da je u to vrijeme, to jest dvadesetih godina XIX stoljeća, u rogatičkom kadiluku spomenuto samo 144 porodice poreskih obveznika (veriġiyân). Ako se uzme da je svaka porodica u prosjeku brojala po pet članova, onda bi iz toga proizlazilo da je takvog stanovništva bilo vrlo malo, otprilike 720 osoba. Možda je ova cifra pretjerano mala i možda se odnosi samo na pravoslavno stanovništvo⁴². Ali kada se uzme u obzir činjenica da se za vrijeme popisa iz 1835. godine na tom području spominje samo 296 hrišćana obrađivača čifluka⁴³, onda izgleda i vjerovatna, čak i pod uslovom da se odnosi na muslimane zemljoradnike, kada se imaju u vidu strahovite posljedice kuge.

Zbog takvog stanja stvari osjećala se ogromna potreba za radnim stanovništvom koje se moglo privući samo sa strane. Stoga je migracija stanovništva u ovaj kraj sa strane u trećoj i četvrtoj deceniji XIX stoljeća morala biti znatna. Ali kolikogod bila velika, nije mogla za tako kratko vrijeme da zadovolji potrebe svih čifluka-sahibija za radnom snagom, jer se u Popisu spominje 229 nenaseljenih⁴⁴ u poređenju sa 393 naseljena čifluka, od kojih je veliki broj u rukama zemljoradnika muslimana (u Žepi, Podžepju i nekim krajevima u blizini Rogatice)⁴⁵. To znači da se migracija morala nastaviti i kasnije. Da je to tačno, može se utvrditi upoređivanjem podataka našeg Popisa sa podacima koje je za Glasinac naveo M. Filipović u spomenutoj studiji. Tako, npr., u Popisu u džematu Glasinac⁴⁶ kao obrađivači zemlje na čiflucima begova Tankovića, kao i na nekim manjim čiflucima, spominju se slijedeći (pravoslavni) obrađivači: Jovan Sičević, Arnaut Jovan, Joko Zoranić, Milovan Hamović, knez Maksim, Sava Malović, Risto Trapno, Ilija Kosorić, Pop Sava, Savo Bjeljanin, Marko Sličević, Staniša Stanković, Simo Ćurković, Milić Davejić (?), Ilija Đokić, Obren Podinić, Milutin Ćizmić, Toša Tošić, Nikola Gavričić, Marko Konjokrad, Đoko Đukanović, Jovan Đurđević, Tripko Batinić, Vukota Jeftović, Pero Mirvić, Joksims Vuksanović, Đoko Golijanin, Janko Konjokrad, Jovan Batinić, Stevan Vitomirović, Stanoje (bez prezimena) i Ostoja Abazović. Svega,

⁴⁰ O kugi u tom kraju, kao i uopšte u našim krajevima, vidjeti podatke i literaturu kod M. S. Filipovića, Glasinac, 279—281.

⁴¹ Kao u bilješkama od 15—19.

⁴² Biće najvjerovatnije da je riječ samo o pravoslavnim hrišćanima, jer ako bi u taj broj bili uračunati i muslimani zemljoradnici, kojih je bio znatan broj u Žepi, Podžepju, Prači i nekim drugim dže-

matima, onda bi broj hrišćana bio neznatan, u što je opet teško vjerovati.

⁴³ Uporediti podatke u Popisu.

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ Pojam Glasinca je širi od džemata Glasinac u našem Popisu. O tome vidjeti kod M. Filipovića, Glasinac, 183—194.

dakle, 32 obrađivača ili 32 pravoslavne porodice (roda). Međutim, Filipović je u svojoj knjizi konstatovao 1930—33. godine da na tom području postoji više od 200 rodova, odnosno različitih prezimena, dok je na čitavom području Glasinca nabrojao preko 300 rodova⁴⁷. Moglo bi se reći da se možda jedan dio ranijih rodova razgranao i da su time nastajala i nova prezimena. Ukoliko je toga i bilo, to nije mogla biti masovna pojava, jer se ona ne zapaža ni kod muslimanskog stanovništva, pošto se današnja prezimena muslimana na tom području u najvećem broju slučajeva podudaraju sa prezimenima koja se nalaze u Popisu.

Na osnovu navedenih činjenica, opravdano se može zaključiti da prava kolonizacija pravoslavnog stanovništva iz krajeva koje smo ranije spomenuli nastaje tek poslije popisa, tek odtada dolazi do definitivnog naseljavanja pravoslavnog stanovništva na to područje. To se sa sigurnošću može tvrditi za područje Glasinca. S obzirom na činjenicu da je u drugim krajevima bilo mnogo više nenaseljenih čifluka, nego i u samom Glasincu, slobodno se može pretpostaviti da je to bio slučaj i u drugim džematima rogatičkog kadiluka. I u te džemate naseljavani su kolonisti iz istih krajeva kao i u Glasincu, premda možda u nešto manjem broju⁴⁸, a doselio se u to vrijeme i izvjestan broj Arnauta, koji se spominju u gotovo svim džematima rogatičkog kadiluka, o čijem postojanju svjedoči i danas tradicija, jer se, takoreći, u svim krajevima rogatičke opštine nalaze i danas njihovi potpuno slavizirani potomci. Arnauti su većinom muslimani. Samo jedan Arnaut hrišćanin spominje se na Glasincu i jedan u džematu Sokolovići⁴⁹.

U vezi sa istaknutom brojnom kolonizacijom koja je u prvoj polovini XIX stoljeća, pa i dalje, u stalnom toku, postavlja se pitanje na koji je način ona vršena, da li je pravoslavno stanovništvo nasilno dovođeno u te krajeve ili je riječ o prirodnom procesu koji je bio podstaknut težnjom stanovnika iz neplodnih ili prenaseljenih krajeva Crne Gore i istočne Hercegovine da potraže bolje uslove za svoju egzistenciju u opustošenim i za život podesnijim krajevima istočne Bosne? Ovo se pitanje postavlja stoga što M. Filipović tvrdi da su »preci mnogih rodova dospeli na Glasinac kao »zarobljenici« bosanskih spahija i paša»⁵⁰. Ta tvrdnja je, po našem mišljenju, pretjerana, jer u vrijeme masovne kolonizacije toga stanovništva u prvoj polovini XIX stoljeća nije bilo uspješnih pohoda bosanskih spahija i paša na Crnu Goru⁵¹. Pa i da je tada bilo takvih pohoda, oni bi u tom pogledu bili bezuspješni, kada se ima u vidu činjenica u kakvom se jadnom stanju tada nalazio turski poredak u Bosni i u uslovima izvanrednog nacionalnog poleta srpskog (pravoslavnog) sta-

⁴⁷ M. Filipović, n. d. 377—422.

⁴⁸ O tome najbolje svjedoči današnje stanje strukture stanovništva u rogatičkoj opštini.

⁴⁹ Uporediti Popis.

⁵⁰ M. Filipović, n. d. 310.

⁵¹ To doba u istoriji Bosne karakteriše se više unutrašnjim nemirima koji su bosanskim vezirima zadavali više glavobolje nego stanje na bosanskim granicama (Uporediti Bašagić, n. d. 149—174).

novništva u svim krajevima u kojima se ono nalazilo. Teško je uopšte pretpostaviti da bi to stanovništvo tada dozvolilo da bude nasilno preseljeno na tuđu zemlju i da podnosi terete, jer je ono tada bilo u mogućnosti da taj status raskine kad god hoće i da se bez većih teškoća vrati nazad u kraj iz koga potiče. Stoga je mnogo vjerovatnije da je riječ o prirodnoj kolonizaciji, o jednom kretanju stanovnika iz brdskih krajeva u plodnije krajeve, iz krajeva koji su od davnina predstavljali stalni živi izvor migracija koje su i dan-danas u toku. Da je to tako bilo najbolje nam potvrđuje Živko Crnogorčević u svojim Memoarima, koji se odnose upravo na to vrijeme. Osvrćući se na način kako su se njegovi stari doselili u Bosnu, čime započinje svoje Memoare, on piše: »Djed moj Živko sa svoja dva brata Lukom i Jeremijom i ostalom porodicom doselio se iz Drobunjaka, današnje Crne Gore, na Glasinac kod odžaka Šainpašića u selo Vidriće, kotar Rogatica. Naravski da ih je u isto selo dotjerala nužda i nevolja, pošto je to uvijek bivalo: kada izda godina, onda tojagu i ponjavu na nju, pak ajde u Bosnu da se izrane. Te ako im se dopadne, i ostaju Hercegovci dje su i došli, a ako (im) se pak ne dopadne, onda vraćaju se natrag odakle su i došli. Dakle, pošto su tude smjestili se, onda se je i porodica staložila i smirila«^{51a}.

Postavlja se sada pitanje pod kakvim uslovima je spomenuto stanovništvo naseljavano i kakav je bio njegov agrarno-pravni status? Premda je to pitanje izvanredno složeno, Popis pruža izvjesnu mogućnost da se i o njemu raspravlja. U tom pogledu je od velike važnosti terminologija dokumenta kojom je na izvjestan način obilježen proizvodni odnos na zemlji.

Interesantna je činjenica da u ovom dokumentu nema termina čifluk-sahibija niti čifčija. U njegovom uvodu se posjednici zemlje nazivaju opštim terminom ashâbi 'alâka, a obrađivači zemlje na klasičan način *raja*. Ta terminologija nije, međutim, mjerodavna za ocjenu stvarnog agrarno-pravnog odnosa. Za to je daleko važnija terminologija kojom se konkretno u samom popisu određuje proizvodni agrarni odnos. U tom pogledu karakteristična su tri termina: *der yed*, *zir'at eden* i *der yed ve tesarruf*.

Termin *der yed* smo preveli sa »u ruci«. To je njegovo doslovno značenje. Međutim, u ovom konkretnom slučaju to, po našem mišljenju, znači »u posjedu«, možda čak i u vlasti, što, naravno, nema značenja potpunog vlasništva (svojine). Bilo kako mu drago, činjenica je da naš dokumenat ne upotrebljava za taj odnos raniji termin »tesarruf«, koji je upotrebljavan za držanje rajinske zemlje koja je sada u posjedu čifluk-sahibija. Termin »der yed« se odnosi na lica koja posjeduju čifluke, i to na prvom mjestu na lica čije čifluke obrađuju druga lica. Iz načina na koji se taj odnos izražava, to jest iz samog pojma »der yed« može se ponešto zaključiti o načinu postanka čifluka u ovom kraju. Čini nam se da je i to jedan važan

^{51a} Memoari Živka Crnogorčevića, (Priredio za štampu Milenko S. Fi-

lipović). Izdanje ANIU BiH, Sarajevo 1966, str. 11.

argumenat u prilog tezi da su ti čifluci nastali na originalan način, to jest prostim prerastanjem velikog broja spahiluka u čifluke bez potrebe da se stiče nekadašnji rajinski tesarruf putem raznih pravnih transakcija koje nisu ni bile potrebne kada se ima u vidu činjenica kako su nastali ti čifluci. U uslovima prostog pretvaranja spahiluka u čifluke raniji rajinski tesarruf se prosto izgubio, otpao kao potpuno izlišan. U tome ne mijenja ni stvar što se isti termin upotrebljava za izuzetno mali broj čifluka koji su mogli nastati kupoprodajom ili nasljeđivanjem.

Drugi termin »zir'ât eden« koji doslovno znači »onaj koji obrađuje«, mi prevodimo sa »obrađivač«. Upotrebljava se u dokumentu za lica koja stvarno obrađuju zemlju, bilo tuđu ili svoju. Na prvom mjestu upotrebljava se za obrađivače tuđe zemlje, od kojih su većina zimije (pravoslavni hrišćani), jedan mali broj Arnauta i sasvim neznan broj zemljoradnika muslimana. Upotreba ovog termina ukazuje da je ovdje riječ o čisto privatno-pravnom agrarnom odnosu koji se tek izgrađuje. To se dešava u vrijeme kada se u velikom broju slučajeva ova dva subjekta, posjednik zemlje i njen obrađivač, koji postepeno postaje kmet, sreću i tako stupaju u odnos koji tek treba da se oblikuje. To ne znači da pri tome uveliko nije korišćena ranija praksa. Naprotiv, pretpostavljamo da je tradicija ranije oblikovanih agrarnih odnosa (tokom XVIII stoljeća) tu igrala ogromnu ulogu, pri čemu su čifluk-sahibije, tamo gdje su mogli da nametnu svoj stav, nastojali sigurno da sebi stvore što povoljnije stanje. Samo naseljavanje nije vršeno direktno na čifluke, izuzev donekle na Glasincu, Sokolovićima i Brankovićima, dakle, na imanjima krupnih posjednika, već uz čifluke nešto udaljenije od naselja u kojima su živjele čifluk-sahibije.

Bez obzira na to kako je u pojedinostima tekao spomenuti proces, činjenica je da se agrarni odnosi (čiflučki odnosi) definitivno tada ustaljuju i dobijaju svoj završni oblik, a pravnu potvrdu i razradu, u Saferskoj naredbi.

Neposredni period do donošenja Saferske naredbe bio je kao što je poznato, ispunjen ozbiljnim potresima u agrarnim odnosima u Bosni i Hercegovini koji se manifestuju na jednoj strani u stalnoj težnji čifluk-sahibija da agrarne odnose riješe što povoljnije za sebe, da kmeta obavežu na davanje trećine, pa čak i polovine, da mu ponegdje nametnu angariju i još neka davanja u naturi i novcu, i u žilavoj borbi i otporu raje takvim stremljenjima čifluk-sahibija na drugoj strani. Upravo takva težnja čifluk-sahibija manifestuje se u trećoj i četvrtoj deceniji XIX stoljeća, dakle u vrijeme u kojem je po našem mišljenju, oblikovanje čiflučkih odnosa u rogatičkom kraju bilo u snažnom zamahu, o čemu se sačuvao spomen u jednom carskom fermanu iz 1843. godine⁵². Karakteristično je pri tom istaći, kada je riječ o otporu raje u pojedinim krajevima Bosne, da je on najmanje primjetan u dijelovima istočne Bosne, što znači i u kadi-

⁵² GHBb, sidžil br. 79, str. 237—9.

ranjem novih agrarnih odnosa, učvršćivanjem tih odnosa u prvim decenijama XIX stoljeća.

Pitanje značenja termina *der yed ve tesarruf* je nešto složenije. Za to ga do kraja i ne prevodimo u tekstu Popisa, već samo djelimično, i to »u ruci i tesarrufu«. Ovaj termin odnosi se na izvjestan broj muslimana u raznim krajevima rogatičkog kadiluka. Upada u oči činjenica da je riječ o onim krajevima koji su udaljeniji od glavnih drumova i koji su pretežno okruženi u nekim slučajevima gotovo neprohodnim planinskim i brdskim masivima. To su, napr. krajevi oko Međeđe i Ustiprače, Žepa, Brčigovo i dr. U tim krajevima je, po svoj prilici, kuga imala manje dještvo, što zaključujemo na osnovu činjenice da su se na tim prostorima očuvale kompaktnije muslimanske cjeline, i to pretežno zemljoradnici muslimani. Nije čudo što se na tim prostorima spominju uglavnom samo muslimani koji sami obrađuju svoju zemlju, i za koje se u Popisu kaže da su u odnosu na čifluk *der yed ve tesarruf*, a za neke da su samo *der yed*, premda su i oni istovremeno obrađivači tih čifluka. Takvo razlikovanje za lica koja su, po svoj prilici, i u jednom i u drugom slučaju starenici, karakteristično je, čak pomalo i čudno.

Šta bi mogao da znači pojam *der yed ve tesarruf*? Da bismo na to pitanje mogli dati zadovoljavajući odgovor, potrebno je prije svega objasniti pojam tesarruf. To je, kao što je poznato, pojam klasičnog turskog feudalnog prava. U turskim zakonskim spomenicima (kanunname) on je, kada je riječ o agraru, upotrebljavan u dva osnovna značenja — u značenju određenih ovlašćenja spahije na njegovom spahiluku, i u značenju određenih ovlašćenja raje na posjedu koji je obrađivao (baština, ili čifluk)⁵⁵. U prvom slučaju riječ je o pravu spahije na feudalnu rentu, pravu nasljeđivanja spahiluka pod određenim uslovima, kao i o pravu koje je kao *sahib-i erz* imao u odnosu na pravo raspolaganja raje njegovom zemljom (pravo tapije)⁵⁶. Pravo tesarrufa raje na baštini ili čifluku bilo je drukčije i ono je u sebi sadržavalo izvjesne svojinske elemente. Raja je, kao što je poznato, imala pravo da svoj posjed uživa pod uslovom da uredno ispunjava obaveze prema spahiji, i da ga po odobrenju spahije proda i pokloni, dok su njegovi potomci imali pravo da taj posjed pod određenim uslovima naslijede⁵⁷.

Tesarruf spahije mogao je biti efektivan samo uz uslov da uredno obavlja službu (obično vojnu) državi, a tesarruf raje bio je uslovljen obavezom da daje rentu koja je ostvarivana radom na zemlji i drugim obavezama, bez obzira što je dominirajući oblik rente bio prirodni (ušur). Dakle, rajin tesarruf je zahtijevao rad i počivao na obradi zemlje. Postavlja se sada pitanje o kakvom tesarrufu u našem dokumentu je riječ? S obzirom na činjenicu da je riječ o tesarrufu lica koja obrađuju svoj posjed, očigledno je da je

⁵⁵ O tome opširnije Dr K. Bastać, *Timarsko vlasništvo u feudalnom sistemu Osmanlijske Turske (od XV*

do XVII stoljeća), Zagreb 1958, 73—104.

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ Isto.

u pitanju tesarruf druge vrste, to jest tesarruf neposrednih proizvođača koji imaju svojinske elemente na zemlji identične svojinskim elementima raje na baštini i čifluku. Smatramo da je ovdje riječ o bivšoj raji (muslimanima), odnosno potomcima bivše raje koji su u međuvremenu postali slobodni seljaci, seljaci koji drže svoju zemlju od davnina. Smatramo da i pretežan broj ostalih čifluk-sahibija drži zemlju koja je u njihovoj ruci od davnina, ali ne kao čifluke, već kao svoje spahiluke koje su tokom vremena, vjerovatno masovno tokom XVIII stoljeća, pretvorili u svoje čifluke. Velik broj tih čifluka je nenaseljen, to će reći na njima nema stranih obrađivača (kmetova). Postavlja se pitanje da li su ti čifluci obrađivani i kako? Smatramo da na ovo pitanje treba odgovoriti afirmativno, a što se tiče načina obrade čifluka, vjerujemo da su korištene razne mogućnosti. Jedna je bila da se povremeno angažuju kmetovi sa strane, naročito u poslovima koji su svršavani mobom, ali su vjerovatno daleko češće te čifluke obrađivali sami njihovi uživaoci sa članovima svoje porodice. Tu započinje proizvođačka aktivnost bivših sitnih spahija i potomaka krupnih spahija i tu započinje njihovo svrstavanje u slobodne seljake zemljoradnike.

Složeniji od prikazanog je problem opredjeljenja statusa onih muslimana seljaka koji su takođe obrađivači čifluka koje drže, ali za koje dokumentat ne upotrebljava termin *der yed ve tesarruf*, već samo *der yed*. Nema sumnje i ovdje je riječ o slobodnim seljacima muslimanima. Problem je samo kojeg su oni porijekla. Da li su bivši rajetini ili možda bivše sitne spahije koji su se na opisani način još mnogo ranije svrstali u sloj slobodnih seljaka muslimana. Najvjerovatnije je da među njima ima i jednih i drugih, kao što je sasvim vjerovatno da se među njima nalazi i izvjestan broj lica koja su se iz raznih razloga, vjerovatno nekad bježeći i ispred kuge, doselila na ta područja i nastanila na opustjeloj zemlji. Da je takvog preseljavanje muslimanskog stanovništva bilo i kasnije, pokazao je u svojoj studiji i M. Filipović⁵⁸, a za područje Žepe i Podžepja to se može konstatovati upoređivanjem podataka ovog Popisa sa objavljenim podacima o porijeklu stanovništva u Žepi i Podžepju⁵⁹.

3. Stočni fond u rogatičkom kadiluku 1835. godine

Dalje, interesantno pitanje čije osvjetljavanje omogućuje naš dokument jeste problem imovinske snage stanovništva u rogatičkom kadiluku, tačnije pitanje stočnog fonda u tom kadiluku. To pitanje se može razjasniti na osnovu ukupnog broja poreskih jedinica koje su date na bazi normativa ustanovljenih u uvodu popisnog deftera. Naime, u tom uvodu je određeno na koji način će se izvršiti oprezivanje stanovništva, odnosno koji je imovinski kriterij za to.

⁵⁸ M. Filipović, n. d. 377—422.

⁵⁹ GZM (etnologija), nova serija, sv. XIX, Sarajevo 1964, 24—36.

S tim u vezi poreska osnovica za naseljene posjede na kojima je bilo stoke utvrđuje se na bazi posjedovanja stoke, a to je izraženo terminom *diš* što doslovno znači »zub«. Kao finansijsko-pravni termin on je objašnjen u uvodu deftera tako da se kao jedan *diš* (zub) računa: četrdeset ovaca, odnosno koza ili četiri vola ili četiri konja ili kobile ili osam krava ili šesnaest junadi (junaca i junica) ili osmero raznovrsnih sitnih konja (engela — خركله)⁶⁰. Za nenaseljene posjede na kojima vjerovatno nije bilo stoke ili jo bio u primjeni drukčiji kriterij oporezivanja pošto se radilo o čiflucima spahija koji nisu imali kmetove, uzeta je mjera pod nazivom *čar*. Taj izraz znači četiri. Mi smo ga preveli riječju četvorina, jer je očigledno riječ o mjeri za površinu na zemljišnom posjedu. Kao finansijsko-pravni termin ne znamo šta znači, ali je u uvodu deftera određeno njegovo mjesto u poreskoj osnovici. Karakteristično je da je i taj termin sveden pod termin *diš*, jer je rečeno da se osam »četvorina« (*čar*) smatra kao jedan *diš*. Dalje je rečeno da se princip računanja po četvorinama (*čar*) primjenjuje i na vojne obveznike.

U smislu spomenutih normativa defter je sastavljen tako što su prvo uneseni naseljeni čifluci, čiji posjednici posjeduju stoku, a zatim slijedi popis nenaseljenih čifluka na kojima je primijenjen princip utvrđivanja poreske osnovice po sistemu četvorina. Na kraju su sumirani rezultati popisa, i to tako što je sumiran jedan i drugi popis i na kraju sve svedeno na poresku osnovicu po sistemu *diš* (zuba). Tim računanjem izračunato je da u rogatičkom kadiluku ima 1270 cijela, tri četvrtine, jedna osmina i jedna šesnaestina *diša*. Dakle, nešto manje od 1271 *diš*.

Slobodnom računicom može se dobiti približna slika stočnog fonda. Ako uzmemo da jednu polovinu čine ovce, a ostatak srazmjerno podijelimo na ostalu stoku, izlazi da je tada u rogatičkom kadiluku moglo biti: 25.439 ovaca, 508 volova, 508 konja i kobile, 1016 krava, 2032 juneta i 1016 sitnih konja (ergele). To je stanje za oporezivanje. Pošto ono u sebi sadrži i dio koji se odnosi na nenaseljene čifluke, to je realnija cifra koja se tiče samo naseljenih. A na tim posjedima spomenuto je 1224 cijela, tri četvrtine, jedna osmina i jedna šesnaestina *diša*. Dakle, nešto manje od 1225 *diša*. Ako uzmemo isti kriterij računanja, onda je stvarno moglo tada biti u rogatičkom kadiluku: 24.480 ovaca, 488 volova, 488 konja, 976

⁶⁰ I. F. Jukić u svome *Zemljopisu Bosne*, govoreći o porezima u Hercegovini, spominje termin *zub*. S tim u vezi piše: »Ovdje se porez ne daje na šinik već na *zubove* (podvukao autor); jedan *zub* čini: 4. velikih goveda, a malih, tj. marve, 40, a na jedan *zub* plaća se groša 20.« (I. F. Jukić, n. d. 337). Kao što se vidi, njegovi podaci o tome šta je *zub* u osnovi se podudaraju sa podacima našeg Popisa. Samo netačan je na-

vod da je ta poreska jedinica (ili osnovica) praktičkovaana samo u Hercegovini. Kao što Popis pokazuje, ona je poreska jedinica (osnov za oporezivanje) i u rogatičkom kadiluku. Kako je stanje u ostalim krajevima istočne Bosne, pa i u čitavoj Bosni, bilo slično, opravdano je pretpostaviti da je to bila opšta praksa, to jest osnovicu oporezivanja činila je stoka, a zemlja samo onda alko nije bilo stoke.

krava, 1752 juneta i 976 sitnih konja (ergela). Kada se ima u vidu činjenica da se ovaj broj stoke odnosi samo na naseljene čifluke, onda je prosjek znatan. Karakteristično je pri tome da najveći dio stoke otpada na čifluke krupnih posjednika. Tako, npr., na posjedima Tankovića u Glasincu zapisano je 107 cijelih i pola diša, što znači da je na tim čiflucima moglo biti tada otprilike: 2120 ovaca, 42 vola, 42 konja, 84 krave, 168 junadi i 84 sitnih konja (ergele). Ako pretpostavimo da se stoka nalazila u posjedu kmetova, onda je svaka porodica u prosjeku mogla da ima oko 64 ovce, nešto više od jednog vola i konja neka tri, a neka dvije krave, po 5—6 junadi i po dva do tri sitna konja.

4. Teritorijalna podjela kadiluka

Popis daje interesantnu sliku teritorijalne podjele rogatičkog kadiluka. Taj kadiluk, kao i ostali kadiluci bosanskog pašaluka, bio je sastavljen iz određenog broja džemata⁶¹, a džemati iz određenog broja sela i zaselaka. U najvećem broju slučajeva upotrebljavaju se isti nazivi za sela i čifluke, kao nekad za spahiluke, pri čemu se u okviru jednog sela katkada nalazi više čifluka. Karakteristično je da i tada u najvećem broju slučajeva svi ti čifluci imaju naziv sela. Veći broj čifluka na području jednog sela je karakterističan za krajeve u kojima žive seljaci zemljoradnici muslimani, iz čega bi se mogao izvući zaključak da je to nekadašnja raja koja uživa svoje čifluke koji su se nekada nalazili u okviru jednog timara (nekoliko takvih slučajeva imamo u Žepi i Podžepju, ali takvih pojava ima i u drugim džematima, u Živaljevićima, Prači i dr.). Inače, u pretežnom broju sela nalazi se po jedan, dva ili tri čifluka. Iz samog dokumenta se vidi da su njihovi uživaoci spahije, jer za njih upotrebljava termin spahija; a narodna tradicija za neke zna da su spahijskog porijekla.

Najinteresantniju pojavu u ovoj podjeli predstavlja džemat. Kada i kako se on učvrstio, i kakva je uloga džemata bila ranije, ne zna se tačno. U vrijeme popisa džemat predstavlja krajnju kariku u lancu turske teritorijalne podjele u Bosni koju će kasnije preuzeti Austro-Ugarska monarhija i djelimično stara Jugoslavija.

Džemat (arapski *ğama'āt*) doslovno znači grupa, skupina. U Osmanskom carstvu ovaj termin je upotrebljavan u značenju vjerske, narodnosne i društvene skupine (npr. džemat vlaha) ili manje grupe vojnika u turskim vojničkim ili poluvojničkim organizacijama⁶². Premda je termin džemat upotrebljavan u svim tim značenjima, on je često služio kao opšti termin za oznaku svih muslimana (ğama

⁶¹ O tome se mogu vidjeti podaci u siđžilima sa područja bosanskog pašaluka iz druge polovine XVIII stoljeća (GHBB i Orijentalni institut u Sarajevu, siđžili iz druge po-

lovine XVIII stoljeća).

⁶² Uporediti: Dr. Hazim Šabanović, »Krajište Isa-bega Ishakovića (zbirni katastarski popis iz 1455. godine)«, Sarajevo 1964, 125.

ati muslimin)⁶³ i još češće za oznaku muslimana jednog teritorijalnog područja u čijem se središtu nalazila džamija u kojoj je obavljana zajednička molitva petkom (ġum'a namaz). To područje koje je ranije bilo pretežno naseljeno muslimanima takođe je dobilo naziv džemat, a ime obično po selu u kome se nalazila džamija. Ukoliko je u jednom džematu bilo više džamija, onda se takav džemat dijelio na *mahale* koje su bile označene po nazivima sela u kojima su postojale džamije. Karakterističan slučaj u tom pogledu predstavlja džemat Dub u rogatičkom kadiluku koji je bio sastavljen iz tri mahale: Dub, Brda i Međeđa. Sličan je slučaj i sa džematom Rogatica. On je sastavljen iz nekoliko mahala, pri čemu su u sastav tih mahala ulazila i neka sela iz neposredne okoline. Rogatice. To su mahale: Hunkjarije (Careva), Sinan-vojvoda, Husein-beg i Oruč-aga. Sve one nazvane su po imenima ktitora koji su podigli pojedine džamije u Rogatici još u prvim vijekovima turske vladavine.

Na spomenutoj osnovi čini se nastao je džemat kao pojam jedne teritorijalne jedinice koja u sistemu državne uprave nije činila neko posebno upravno područje, već skup određenog broja sela koja su činila džemat. Kasnije će džemat postati interesantan za državnu vlast, jer će svi stanovnici džemata u vrijeme propadanja klasičnih osmanskih ustanova morati da ispunjavaju neke poreske, a muslimani i vojne obaveze prema državi⁶⁴. Kako su te obaveze počele na izvjestan način da pogađaju sve stanovništvo i kako su se morali potražiti drugi okviri u proceduri rasporeda tereta, to je uloga džemata morala početi da dolazi do izražaja, pa je počeo da se razrezuje teret pred kadijom na pojedine džemate⁶⁵. Uslijed toga je džemat izrastao u neku vrstu samoupravnog područja u čijim okvirima se stanovništvo na samoupravan način dogovaralo o nekim zajedničkim akcijama, a još češće o rasrezu poreza, naročito vezirovog teksita po pojedinim domaćinstvima. Da je riječ o samoupravnom području, svjedoči i činjenica što se nigdje ne spominje postojanje službenog lokalnog funkcionera koji stoji na čelu džemata. Za takvim funkcionerom nije ni bilo potrebe, jer su poslovi džemata obavljani, po svojoj prilici, na opštim skupovima ili još češće na skupovima seoskih starješina (muhtara, knezova), a okupljao ih je vjerovatno imam određene džamije.

5. Jezične i druge osobine deftera

Što se tiče načina obrade i prikaza deftera, ističemo da se on ne saopštava u doslovnom prevodu. Da bi se otklonila nepotrebna

⁶³ O tome ima podataka u Kodeksu br. 84 u Orijentalnoj zbirci JAZU u Zagrebu).

⁶⁴ Opširnije o tome: A. Sućeska, »Ajani, prilog izučavanju lokalne vlasti u našim zemljama za vrijeme

Turaka«, Sarajevo 1965, 54—78, 174—178.

⁶⁵ Ta praksa je evidentna u sidžima sarajevskog kadije iz druge polovine XVIII i početka XIX stoljeća (GHBb).

ponavljanja istih termina u svakom retku, stvorena je šema u kojoj su navedeni tačni podaci koji se nalaze u ovom dokumentu. Konkretno, umjesto da se u svakom retku ponavljaju izrazi: *čifluk, selo, u ruci, u ruci i tesarrufu, obrađivač*, ti izrazi su pretvoreni u posebne rubrike. Prevod turskog teksta u okvirima pojedinih rubrika zahtijevao je upotrebu padeža u duhu našeg jezika, što predstavlja dalje nebitno odstupanje od originala. Najzad, duhu našeg jezika približena je transkripcija riječi i slova. Pošto su svi nazivi čifluka i sela slovenski i pošto oni pretežno u našem jeziku imaju oblik množine u prevodu je dat tačan naziv sela, premda on nije adekvatan načinu na koji je izražen turski. Primjera radi navodimo da u dokumentu stoji naziv za čifluk Terzić (ترزيك), Oprašić (اوپراشيڪ), Županović (ژوپانويڪ) itd., što je prevedeno onako kako se ta sela danas zovu: Terzići, Oprašići, Županovići itd.

Poznato je da u turskom jeziku ne postoje slova nj, lj, c i neka druga, stoga su u dokumentu ta slova bezbroj puta izražena sa n-nunom (ن), l-lamom (ل), č (چ). Nastojali smo da njihovu transkripciju približimo duhu našeg jezika, koristeći se pri tom današnjim nazivima sela i mjesta. Tako, npr., u turskom tekstu stoji Kovan (قوان), što znači Kovanj; Gogân (غوكان), što znači Gođenje; Sulić (سوليك) Suljić; Helić (هاليك) Heljić; Ribijoče (ريبيوچه) Ribijoci itd. itd. No bez obzira na ove napomene, mi smo smatrali potrebnim da se u što većem broju slučajeva uz prevod daju i nazivi napisani turskim jezikom. To isto je učinjeno i uz prevod prezimena, ukoliko su ona izražena turskim načinom.

Jezična analiza teksta izostala je iz dva razloga. Prvo, stoga što se donosi samo prevod teksta i drugo, što eventualne pisareve greške ne stvaraju gotovo nikakve teškoće u transkripciji.

Najzad, napominjemo da su neki termini, ekonomičnosti radi, obilježeni samo početnim slovima. To su termini čifluk (č) i zimija (z), spomenuti (spom. ili s). Količinu zubova (diš) u naslovu obilježili smo iz istih razloga brojkama, dok je u turskom tekstu ona obilježena riječima, kao što su: diš, četvrtina diša, osmina diša, polovina osmine diša.

PREVOD DEFTERA (POPISA)

Povod sastavljanju ovog deftera je ovo:

Na osnovu gore navedene visoke naredbe njegove preuzvišenosti valije u vezi sa prebrojavanjem (utvrđivanjem) broja stoke u posjedu sirotinje raje i ostalog oporezovanog stanovništva nastanjenog u kadiluku Rogatica (Čelebi Pazar), i u vezi sa načinom na koji se ima (smatrati) *diš* (zub), kao i *čar* (četvorina) u pogledu vrednovanja nenaseljenih čifluka u smislu oporezivanja, s tim da se uzmu u obzir lica koja nemaju stoke — o tome da se napiše i sačini defter (spisak). Sada je posredstvom šerijatskog suda, zemljoposjednika (*ashâbi alaka*), uglednih ljudi (*vücüh-i ahâli*) i sirotinje raje jednoglasno izvršen popis i razrez (*tertib*), te je određeno i zaključno da se kod stoke smatra (računa): četrdeset ovaca, ovnova i koza kao jedan zub (*diš*), četiri vola kao jedan *diš*, četiri konja ili kobile kao jedan *diš*, osam krava kao jedan *diš*, kod raznovrsnih goveda: šesnaest junaca i junica kao jedan *diš*, od alaša (*hergele*) osmoro konja kao jedan *diš*, te da se osam četvorina (*čar*) broji i smatra kao jedan *diš*. Nadalje, da se i vojni obveznici (*neferat*), prema zemljišnom posjedu (*emlak ve erazi*), računaju kao četvorina (*čar*). Prema tim kriterijumima sva potraživanja i pravi izdaci kadiluka ispravljani su i regulisani, te raspodijeljeni i razrezani među stanovništvo po namjesnikovoj naredbi i volji, i o tome je sačinjen slijedeći poimeničan spisak.

Pisano 27. muharrema [1]251. (25. 5. 1835.) godine.

Sa ovjerom njegove preuzvišenosti Davud-paše, valije bosanskog ejaleta, naređeno je da se po ovom potpisanom spisku (defteru) dospjeli porezi u spomenutom kadiluku koriguju i naplaćuju, držeći se uslova njihova razreza među stanovništvo i da on bude normativ i za buduća vremena.

12. safera [12]51 (9. 6. 1835).

SAMA MAHALA DUB U DŽEMATU DUB   نفس محله دوب در جماعت دوب

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
1.	Crijep (چری یاب)	Crijep	istog	Ibrahima Suljagića spom. Mustafe		6	1	0	1
2.	Mustafa Omerović	Crijep	istog		Salih Bašić	1	0	0	0
3.	Mehmed Uzunović	Crijep	istog		isti	0	1	0	0
4.	Osman Rajković	Rajković	istih		z. Jozo	1	2	0	1
5.	Zaim-beg i njegov brat Abdi-beg Teskeredžić (توکره جی اوغلی)					1	2	1	0
6.	Salih-spahija Drnda	Laška	spom. Saliha		z. Jefto Kosorić iz spom. sela	3	1	0	1
7.	Šećo i njegov brat Ibrahimagić ابراهیم انا اوغلی	Trnovo (طرنووه)	istog		z. Jovan	2	1	0	1
8.	Osman-beg	Slijedovići (سلییه دودویک)	istog		z. Ivan	1	0	0	1
9.	Zaim-beg i njegov brat Abdi-beg	Pjjesko (پلاسکه)	istih		z. Risto	2	1	0	1
10.	Brčigović (برچلی) Alija	Selmanovina	istog		z. Ivan	3	0	0	0
11.	Miševina	Miševina	Zaim-bega i njegova brata Abdi-bega spomenutih		z. Nikola	3	3	0	0
12.	Drugi čifluk Pjjesko Hrišćanka Ri-sa ustanovljena na spom. čifluku				z. Božo	1	2	0	0
						1	0	0	0

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
13.	Surovići سورويك	Surovići	Kulašić (كولاشيک) Ahmed i njegovi suvlasnici			0	1	0	1
14.	Mustafa Kukić	Crijep		spom. Mustafe		0	2	0	1
						30	0	0	0
MAHALA BRDA (برده) U DŽEMATU DUB									
15.	Zejnil Mrguda	Brda		spom. Zejnla	Halil Huremović (حريم اوغلي)	2	3	0	0
16.	Mehmed-beg Arnaudović (عرونوچي)		istog	spom. Emina iz sela Mrguda		0	0	1	0
17.	Emin Mrguda		Derviš-bega			1	1	0	1
18.	Kusmuci		Sijerčića (سيهرچه زاده)		z. Mamko iz spom. sela	3	2	1	0
19.	Šečo			spom. Šečo iz sela Ustiprača		0	1	0	1
20.	Hasan Čolak			spom. Hasan iz sela Ustiprača		0	1	0	0
21.	Husejin Šurić			spom. Husejin iz sela Ustiprača ⁶⁶		0	1	0	0
22.	Lulovine (لولوينه)		Mehmed-bega Arnaudovića		Jusuf Mrguda iz sela Brda	0	0	1	0

⁶⁶ oženjen (mefer) 1.

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š				
						1/1	1/4	1/8	1/16	
23.	Surovi			Tokeš (توكش) Šišo iz spom. sela Ahmed Tokeš iz spom. sela ⁶⁷		1	0	0	1	
24.	Drugi Surovi					0	1	0	0	
25.	Gojčevići (غويكويك)			Osman Duga iz spom. sela Gojčevići		1	1	0	0	
26.	Drugi č. Gojčevići		Duga Bekira (بكر دونه)		spom. Bekir iz spom. sela	0	0	0	1	
27.	Zemegresi (زمغره)		Halila Oručevića (اورچويك)		spom. Halil	1	0	0	0	
						21	2	0	0	
MAHALA MEDEDA (مدوك) U DŽEMATU DUB										
28.	Zelenak (زلانقه)		Mumin Alemdara		isti iz sela Međeđa	1	0	0	0	
29.	Katavići		Halila Katavića		spom. Halil	2	2	1	1	
30.	Drugi č. Katavići		Mehmeda Katavića Škaljića		isti iz spom. sela arnaut Orner iz spom. sela	1	3	1	0	
31.	Gornji Liso (لسوه بالا)		Šaliha Đanko		Sulejman arnaut iz spom. sela	1	1	1	0	
32.	Donji Liso (لسوه زير)					1	1	0	0	

⁶⁷ neoženjen (nefer) 1.

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obradivač	d i š				
						1/1	1/4	1/8	1/16	
33.	Bursići		Sokolović (صقالي) Sejfulah-bega i nj. brata Mehmed-bega Arifefendića (عارف افندي اوغلاري)		Milovan z. Luka Kojić z.	2	0	0	0	
34.	Hadrovići					11	0	0	0	
35.	Krivojevići (قريبوچوڤينه)		Mulke (žena) iz sela D. Liso		Mustafa zvanil Zuko	1	0	0	0	
36.	Emlak Sondume (شوندومه)		Mehmeda Kulakdžije iz mahale Medeđa			0	1	0	0	
DŽEMAT ŽIVALJEVIĆI (ژوالجي)						23	1	0	1	
1.	Dedojevići		Bekir-spahije		z. Mitar iz spom. sela	3	3	1	1	
2.	Pešurići		Hadži Mustafe Pritbojca (پربويچا)		Memo, Arnaut iz spom. sela	4	1	0	1	
3.	Drugi č. Pešurići		Branković (برانکويچ) Murad-bega i nj. brata Derviš-bega Mustafa-bega Brankovića		Husejin Arnaut Stevan Cebo iz spom. sela	2	3	1	1	
4.	Brankovići (برانکويچ)	Brankovići (برانکويچ)			z. Jovan Taslak iz spom. sela	5	3	0	0	
a. jedna baština zemlje na spom. č.						3	3	0	1	

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/4 ⁶
	b. jedna baština zemlje na spom. č.		istog		z. Đorđije (كوردية) iz spom. sela	0	2	1	1
	c. z. Radovan nastanjen na baštin. na spom. č.				iz spom. sela	0	1	1	1
5.	Krko (قبرقو)	Brankovići	Branković spom. Murad-bega i nj. brata Derviš-bega istih		z. Nikola	5	0	0	0
6.	Drugi č. Brankovići		istih		z. Grujica iz spom. sela	1	3	1	0
	a. jedna baština zemlje na spom. č.		istih		z. Petar Perenda iz spom. sela	2	0	0	1
7.	Milkovići		istih		Jovan Karan iz sela Brankovići	2	1	0	1
8.	Brankovići		Sulejman-bega Brankovića		z. Miho Simdžić (ميم جيک) iz spom. sela	2	0	1	1
9.	Šatorovići	Šatorovići		Ahmeda Durmiševića (دورميش اوغلي) iz spom. sela		4	1	1	0
10.	Mehmed Konak	Šatorovići		spom. Mehmeda		1	2	0	0
11.	Meša Fejzulahović (فيصل الله اوغلي)	Šatorovići		spom. Meše		2	1	1	0
12.	Ibrahim Fejzulahović	Šatorovići		Ibrahima		0	1	1	0

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
13.	Ibrahim Konak	Šatorovići		spom. Ibrahima ⁶⁸		0	2	0	0
14.	Osman Glavičar	Okruglo (اوقروغله)		spom. Osmana iz spom. sela		1	0	0	1
15.	Enkići (بوريك)			Aiše (žene) iz spom. sela		2	2	1	1
16.	Dugi č. Okruglo (اوقروغلو)		Mehmed-bega Begića	z. Spasoje iz spom. sela		2	3	1	1
17.	Zejnill Curić	Medna Luka		spom. Zejnila iz spom. sela		4	2	0	0
18.	Hasan Curić	Medna Luka	spom. Hasana iz spom. sela			4	3	1	0
19.	Salih Curić (چوريك)	Medna Luka		spom. Salih iz spom. sela		0	2	1	0
20.	Đugum (كوم)	Medna Luka		Smalla s. Sulejmana Baždara iz spom. sela		1	2	0	0
21.	Osovo (اوصوه)		Ibrahim-bega sa Glasinca, bivšeg čehaje defterdara	z. Jovan Dulđer (دولđer)		3	3	1	0
	a) U selu Osovo nastanjen Spasoje zet Dulđer Jovana					1	0	0	0

CS ožtrjen (aefer) 1.

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
22.	Drugi č. Osovo		Murad-bega i nj. brata Derviš-bega Brankovića		z. Mićo Lošić	4	0	0	1
23.	Drugi č. Osovo		Murada i nj. brata Brankovića		z. Blagoje	1	1	0	1
24.	Osovo		Durmiš-bega Arnautovića		z. Nikola Štica (النيكولا شيتيچا)				
25.	Smajilovići (اسماييلوويك)		Gluhio Hasan-bega iz spom. sela		z. Mićo	1	0	0	0
26.	a) jedna baština zemlje na spom. č. Topuzovina		spom. Hasan-bega Smajila Eminagića		Motika (موتিকা) iz spom. sela z. Vidak Motika iz spom. sela z. Petar Svrđan (سوربدان)	1	1	1	1
27.	Terzić		Zulfikar-spahije iz sela Babjak		iz s. Osova	0	2	1	0
28.	Peharac	Arnautovići (عرونطويك)	Muhamed-bega Arnautovića		z. Spasoje i Obren iz s. Osova z. Živko	3	0	1	0
	Na spom. č.	nastanjen i	obrađivač		Miševina (ميشورنه)	2	0	1	1
29.	Rujno Brdo		Šah-bega (شاه بگا) Arnautovića		z. Stevan iz s. sela	2	0	0	1
30.	Oprašići		Mustafa-bega Brankovića		z. Pavle iz s. Rujno Brdo	0	1	1	1
					z. Spasoje	8	2	1	0

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obradivač	d i š				
						1/1	1/4	1/8	1/16	
31.	Mandre a) jedna b. zemlje na spom. č. Agarevići (آغاريك)		Mehmed-bega Arnautovića istog Begimamovića (بک امام اوغلي) Mehmeda spom. Begimamovića Muhammed-bega Arnautovića Fejzulaha Hukića (موقيك)		z. Krsman z. Bogić z. Ilija z. Ristan z. Lazo spom. Fejzulah	3	1	0	1	
32.						1	2	1	1	
33.	Drugi č. Agarevići					6	0	0	0	
34.	Bana					1	2	0	0	
35.	Obad					3	3	0	0	
36.	Drugi č. Obad					1	1	0	1	
37.	Obad					4	1	1	1	
38.	Zagaj Na spom. č. nastanjen					2	2	0	1	
39.	Stari Brod (استاري برود)					2	0	0	0	
40.	Stari Brod					z. Jaikov (ياقو) brat spomenutog z. Čorica (چوريچه) z. Ivan	1	2	1	0
						3	0	0	0	
						1	1	0	0	

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obradivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
41.	Drugi č. Stari Brod		ištih		z. Stjepan (استپان)	2	2	0	1
42.	Drugi č. Stari Brod		Beginmarnović Mehmed-age		z. Petar	2	2	0	0
43.	Tatinica		Zaim-bega i Abdi-bega Teskeredžića		z. Nikola Samarđžija (سمرجي)	1	3	0	0
44.	Drugi č. Tatinica		Zaim-bega i Abdi-bega		z. Mitar Halužanin (حالوژاين)	1	0	0	0
45.	Potkraj		Mehmed-bega Arnautovića		Jovandar (يواندار)	2	0	1	0
46.	Poljanići		Pavice Salih-bega i Bekirbega i hafiz Mustafa-efendije		z. Jovan Borković	3	0	0	0
47.	a) Na spom. č. nastanjen Drugi č. Poljanić				z. Lazo	1	2	0	1
48.	Stara Gora (استاره غوره)		Poljo Mustafa-spahnije Saburića		z. Dudić	2	0	0	0
49.	Drugi č. Stara Gora		(صابوره اوغلري) iz Sarajeva		Ibrahim Arnaut	1	1	1	1
50.	Drugi č. Stara Gora		Agića Agića		z. Nikola z. Božo (بوژو)	1	1	0	1
						1	2	1	0

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obradivač	d i š			
						1/4	1/8	1/8	1/16
51.	Drugi č. Stara Gora Županovići		Agića Zaim-bega i Abdi bega Teskeredžić		z. Stojam (استويان)	1	2	1	0
52.									
53.	Razdolj (رازدول)		Zaim-bega i Abdi-bega Teskeredžić		z. Simo z. Jovan Torilo (توريلو)	3	0	0	0
54.	Drugi č. Županovići		Sokolović (صقلاوي) Numan-bega i Mustafa-spahije		z. Stanoje (استانويه)	4	2	0	0
	a) na spom. č. nastanjen				z. Vasilj iz spom. sela	2	0	1	0
	b) jedna i baština opet na spom. č.				z. Milovan iz spom. sela	1	3	1	0
	c) na spom. č. nastanjen				z. Jovica iz spom. sela	1	0	1	0
55.	Drugi č. Razdolj		Agića		z. Mihat (محاط)	9	0	1	0
56.	Blažijevići (بلاژیويک)		Šahina		spom. Šahin	2	2	0	1
57.	Drugi č. Blažijevići		Mustafa-bega Brankovića		z. Jefto	2	2	1	0
58.	Podlug		istog		z. Stanoje (استانويه)	2	3	0	1
59.	Drugi č. Blažijevići		z. Miće (مکده) iz Čučeva		z. Nikola Čučula (چوکولہ)	0	3	0	1

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š				
						1/1	1/4	1/8	1/16	
60.	Živaljevići		Jahić Mehmed-spahije i Budić (بوديک) Džafer-spahije Osman-age Kukavice		z. Mića Planojević Stevan Rajković	6	2	1	1	
61.	Drugi č. Živaljevići (ژوالدويک)					4	0	0	0	
62.	Drugi č. Živaljevići a) na spom. č. nastanjen b) u šamtim Živaljevićima nastanjen		Živalja Zejnil-age (ژوال)		z. Krsman z. Ilija iz spom. sela	2	0	0	1	
63.	Poljanići		Hasana Polje		z. Milovan drugi Hasan	0	1	0	1	
						0	3	0	1	
DŽEMAT GODOMILJE (جماعت غودوميل)										
1.	Kutuzero (قوتوزره ده)		Omer-bega Arneautovića		z. Jovan	3	0	1	0	
2.	Bogilović (بوغلي)		Bogilović (بوغلي) Hasan-spahije		z. Spasoje Dorić (دوريک)	1	0	0	1	
3.	Birkić (بيرتيک)		Artifovići (عارف اوغلري)		iz sela Godomlje Risto Hero (هارو) iz s. Godomlje	2	3	1	1	

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š				
						1/1	1/4	1/8	1/16	
4.	Dozo Mehmed-spahija كوزو		istog		z. Stamiša (استاميشه) iz s. Godomilje	3	0	1	0	
5.	Hasan-spahija Glavača		istog		z. Dragić (دراغيك) iz s. Godomilje	1	1	1	0	
6.	Babjak		Mustafia-spahije Hajritica		Obrad Rajaković	3	3	0	0	
7.	Drugi Babjak		Zulfikar-spahije		z. Panto Mlinarević	1	2	0	0	
8.	Drugi č. Babjak			Sulejmana sejmena iz s. Babjak		0	3	1	1	
9.	Radevići (راكويك)		Sagardžije (صغرجي) Mehmed alemdara iz Sarajeva		Đerić z. Andrija	18	0	0	0	
10.	Drugi č. Rađevići		Hubić Salih		spom. Salih	0	3	1	0	
11.	Beheći بهك		Dudija žena Manava Mehmed-spahije		z. Nikita Đerić (نقته كاريك)	11	3	0	0	
12.	a) Jedan dio zemlje na spom. č.				z. Đoro (جورو) iz spom. s.	0	2	0	0	
13.	Drugi č. Beheći Izjerovina (انزويرونيه)		Bogović Mustafe iz nahije Sarajevo Ali-spahije		z. Joksim z. Nikola	2	2	1	1	
14.	Jasenice		Kusture (قوستوره) Adam-bega Sutjeske (صوتيسقه)		Drka (درقه) z. Marko spom. sela	1	2	1	0	
	a) na spom. č. nastanjen				z. Milovan Radović	1	1	0	0	
						2	0	0	0	

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
15.	Puhalle		Grievin (غريوين) Zaim-bega i Novallije Mehmed-age Sokolović Sejfulah-bega i nj. brata Mehmed-bega Sokolović Ali-bega i nj. suvlasnika		z. Simeun (سيمون) Radović	2	0	0	1
16.	Gluhovina				z. Andrija	4	3	0	1
17.	Drugi č. Jasenice a) na spom. č. nastanjen Šetići (شيتي)				z. Petar Drika z. Stojan Radović	6	2	1	1
18.	Šetići (شيتي)		Smaila Dangalaka (داتلاك) Saliha Hanasa (حناس)		spom. Smaila drugi Salih Hirnak? (خرناف) iz spom. sela Ramadan Arnaut	0	3	0	1
19.	Drugi č. Šetići								
20.	Pajić (بايچ) u Šetićima Trumšići		Pajić Saliha			0	2	1	0
21.	a) jedna baština na spom. č. Dolovi		Ali-bega Šetića i braće		Juso Arnaut Arnaut Murad iz spom. s. z. Risto Hero	1	2	0	0
22.			Ali-bega Šetića i braće			1	2	0	1
23.	Mrkonjići (مرقونوچي)		Salih-bega Arnautoviće		z. Ilija Hero	1	0	0	1

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obradivač	d i š			
						1/4	1/4	1/8	1/16
24.	Podgradac			Mustafe Arukovića iz spom. sela					
25.	Drugi č. Podgradac		Grivin Zaim-bega i Novaljije Ahmed-age		z. Četko (کتکو) Kojadinović	1	2	0	0
26.	Berkovići (برقويك)		Dumliš-bega Arnautovića		z. Obren iz spom. sela	3	2	1	1
27.	Oškoplje (اوشقوپله) a) na spom. č. nastanjen i jednog dijela		Džindo Mustafa alemdara		z. Rado	6	3	0	1
28.	Drugi č. Oškoplje a) U jednoj kući na spom. č. nastanjen Kusturice		Ahmed-spahije Kepeša (كيش) i suvlasnika Sulejman Arnaut Ahmed Arnaut Ali-spahija Kustura		z. Đoka Grina? (غريشه)	2	0	0	0
29.	Drugi č. Kusturice				z. Tošo	1	1	1	0
30.	Drugi č. Kusturice				z. Đoko Zorić spom. Sulejman	1	0	1	1
31.	Drugi č. Kusturice				spomenuti z. Rado	1	0	1	0
						2	0	0	1
						2	2	1	1
						107	0	0	1

Red. br.	Čiftluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
DŽEMAT PODŽEPJE جماعت پودژپيه									
1.	Gođenje (غوگان)		Ibrahim Dervić	Salih Čusto iz spom. sela	spom. Ibrahim	1	1	1	0
2.	Drugi č. Gođenje					2	3	1	0
3.	Drugi č. Gođenje		Halil Tepić		isti	4	1	1	0
4.	Drugi č. Gođenje		Halil Mulaomerović		isti	0	3	0	0
5.	Drugi č. Gođenje		Hasan Ujković (اويكويك)		isti	1	0	1	0
6.	Drugi č. Gođenje		Sidžak Ibrahim alemđar iz Sarajeva		Hasan Kamenica	0	3	0	1
7.	Brložnik (برلوزنيق)		Jamalković (يماق اوغل)						
8.	Drugi č. Brložnik		Osman Ishak Glavača		isti	2	1	1	1
9.	Drugi č. Brložnik		Imšir Čelebić (چليك)		isti	3	0	0	0
10.	Drugi č. Brložnik		Abdija Čelebić		isti	1	3	0	0
11.	Stoborani (استوروران)		Husejin Budić		z. Jovan	2	0	0	1
12.	Plane		Selim Halilović		isti	1	2	0	0

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š				
						1/1	1/4	1/8	1/16	0
13.	Drugi č. Plane		Salih Šehmić (شېك)		isti	12	22	0	0	0
14.	Krivače		Hasan Nurić		isti	3	2	1	0	0
15.	Podmečka (پودمكڤه)		Salih Subašić		isti	1	2	1	0	0
16.	Drugi č.		Halil Handžija (حانڤي)		isti	2	3	0	1	1
17.	Krivače Podcvilj (پودسولين)		Mustafa Jusupović		isti	4	0	0	0	0
18.	Drugi č. Krivače		Mehmed Mešanović		isti	2	3	1	0	0
19.	Podcvilj			Hasan-hodža Imširović		2	3	1	0	0
20.	Muratovići			Mustafa Muratović iz sela Gođenje		1	2	0	0	0
21.	Drugi č. Jalan (يلان)		Mustafa Heljić (هلجيك)		isti	1	0	0	1	1
DŽEMAT ŽEPA جماعت ژپه						48	0	0	1	1
1.	Borovac		Bićići (بيچو او غلاری) Abdija, Mumin i Murat		isti	7	1	1	0	0

Red. br.	Čiflук	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obradivač	d i š			
						1/4	1/8	1/16	
2.	Drugi č. Borovac		Jašar Kozić (يسر فوزيك)		isti	3	0	1	0
3.	Drugi č. Borovac		Ahmed Fazlić		isti	1	1	0	1
4.	Vratar		Sulejman Bajo (بايو) iz Vratara		isti iz sela Vratar	3	1	0	1
5.	Bratamovići		Mahmuda		isti iz sela Vratar	1	1	0	0
6.	Bego (باغو)		istog		isti iz sela Vratar	1	2	0	1
7.	Mesinović			spom. Ahmeda iz sela Vratar		3	1	0	0
8.	Ahmed Durmišević			spom. Ibrahima iz sela Vratar		1	2	0	0
9.	Ibrahim Gak					4	0	0	0
10.	Osman Delić i brat Mehmed		istih		isti	1	1	0	0
11.	Husejin Telbizović (تليزويك)		Ibrahima sejmena		isti	0	1	0	0
12.	Vratar			spom. Alije iz sela Ribijoci		3	1	0	0
13.	Allija Ribijoc (ريوچه)			spom. Hasana iz spom. sela		3	2	0	0
14.	Hasan Ribijoc			spom. Alije iz spom. sela		1	2	0	0
	Allija Muratović	Stop (طوبجي)							

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obradivač	d i š				
						1/1	1/4	1/8	1/16	
15.	Ibrahim Juruzović	Stop		istog		1	0	0	1	
16.	Mustafa Hirvačić			spom. Mustafe iz spom. sela		1	0	1	0	
17.	Ljubornišlje (لو بو مشله)		Bogilović (بو غالی) Mehmed-age		z. Staniša (استانیشا) iz sela Mandre	4	2	0	0	
18.	Drugi č. Ljubornišlje		Bogilović		z. Sava. iz sela Mandre	2	2	0	0	
19.	Hasan iz Mandre (مشيك)		Mehmed-age			1	1	1	0	
20.	zvani Mešić (مشيك) Ljubornišlje		Balaš (Paloš?) Mumina		isti	2	0	1	1	
21.	Drugi č. Ljubornišlje		Heljić		isti	1	0	0	1	
22.	Drugi č. Ljubornišlje		Sulejmana		isti	1	3	0	0	
23.	Drugi č. Ljubornišlje		Saliha Šabanovića		isti	0	3	0	1	
24.	Drugi č. Ljubornišlje		Numama Lisića		isti	0	3	0	1	
	a) na spom. č. nastanjen		Mehmeda Lisića		isti	0	3	0	1	
25.	Drugi č. Ljubornišlje		Zekana (زقن)		Alija Mešić iz spom. sela	0	3	0	0	
26.	č. Sama (نفس زپه)		Numana Subašića		isti	1	0	1	1	
					isti	1	3	0	0	

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š		
						1/2	1/4	1/8
27.	Drugi č. Žepa		Ibrahim Tehe (ناهو)		isti	1	1	0
28.	Drugi č. Žepa a) na spom. č. nastanjen		Hasana Podže (پوڤو)		isti spom. Hasana brat Mustafa	1	1	0
29.	Drugi č. Žepa		Salkunić Saliha		isti	1	1	0
30.	Žepa		Fejzulaha Podže		isti	1	1	0
31.	Čavčići		Husejina Redžića (رڤيڤيڤا)		isti	1	3	0
32.	Drugi č. Čavčići		Numana Sivca (سيويڤيڤا)		isti	1	1	0
33.	Pripećak (پريڤيڤاڪ)		Sinama Ramića		isti	5	0	1
34.	Drugi č. Pripećak		Imšira Ramića		isti	3	3	0
35.	Drugi č. Pripećak		Mehmeda Salića		isti	1	2	0
36.	Drugi č. Pripećak		Mehmeda Delije		isti	0	1	1
37.	Krušev Dol		Omera Mandže		spom. Omer iz s. Saurčulak	1	2	0
38.	Drugi č. Krušev Dol a) na spom. č. nastanjen		Ibrahim Šplijude (شپليوڤو)		isti brat spom. Ibrahim Mumin iz s. sela	1	2	1
						1	1	1

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
39.	Drugi č. Krušev Dol		Bekara Gladovića		isti	2	1	0	1
40.	Drugi č. Krušev Dol		Haliha Bogovića (بوغويك)		isti	1	1	1	1
41.	Drugi č. Krušev Dol		Sulejman Kilića		isti	1	1	1	1
42.	Drugi č. Krušev Dol		Mandžo Osmana		isti ⁶⁹	0	1	0	0
43.	Drugi č. Krušev Dol		Mali Mandžo Omara		isti	1	2	1	0
44.	Drugi č. Krušev Dol		Habibović (حبيب اوغلي) Saliha		isti	0	3	0	1
DŽEMAT SOKOLOVIĆI جماعت صوقالی									
1.	Barnik		Sokolović (صقولي) Ali-bega i survlasnika		z. Radosav	7	3	1	0
2.	Drugi č. Barnik		Sokolović Sejfulah-bega i nj. brata Mehmed-bega		z. Petar Barulla z. Jovan Poštutić (پوشوتيك) iz spom. sela	9	0	0	1
	a) na spom. č. nastanjen i					1	3	0	1

⁶⁹ teoženjen (nefer) i.

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obradivač	d i š				
						1/1	1/4	1/8	1/8	1/16
3.	Hejmanovina		Sejfulah-bega i Mehmed-bega		z. Nikolla	5	0	1	0	
4.	Drugi č. Barnik a) jedna baština zemlje na spom. č. b) opet jedna baština zemlje na spom. č. Grbić (غير بيك)		Sejfulah-bega i Mehmed-bega spomenutih		z. Maleša z. Mitar Ropun (روپون)	1	1	1	0	
5.	a) Uz spom. Vučića nastanjen i Pločnik (پلوچنيك) a) jedna baština zemlje na spom. č.		spomenutih Sokolović Ali-bega i suvlasnika		z. Janiko z. Vučić z. Jeremija iz spom. sela	0	1	0	0	
6.	Pločnik (پلوچنيك) a) jedna baština zemlje na spom. č.		Ferhada i Zulfikara spomenutih		z. Ilija z. Jovan Krep (قراپ)	2	2	0	0	
7.	Drugi č. Pločnik a) Na spom. č. nastanjen i jedan dio zemlje Vrameši (ويرانش)		Čolić Mustafa-spahije Prinčli (پرنچلي) Mustafa-aga iz Sarajeva		z. Jovan Murguz (مورغوز) Vasilj Jeličić (يلچيچيک)	2	0	1	1	
8.					Petrovina (پتروينه)	5	2	1	1	

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
9.	Drugi č. Vraneši		spom. Mustafa-age		z. Nikola Pečenica (پچنچہ)	5	3	1	1
10.	Drugi č. Vraneši		spom. Mustafa-age		z. Andrija arnaut	4	1	1	0
11.	Podcrvenka (پودچروانکہ)		Mahmud-efendije		Nedo Pečenica	2	3	1	0
12.	Klečkovac (کلیچکووچہ)		sinova Glodže (غلو جو زادہ)		z. Đoko	5	3	0	0
13.	Drugi č. Klečkovac		sinova spom. efendije		z. Krsman	4	1	1	0
14.	Drugi č. Klečkovac		sinova spom. efendije		z. Tošo	4	1	0	0
15.	a) Na spom. č. nastanjen Mandra		Abdi-bega Sijerčića		z. Bogić	1	0	1	1
16.	Miletci (میلتہ)		Kurd-begovića (قورد بک اوغلری)		z. Arsen	5	1	0	1
17.	Drugi č. Miletci		spomenutih		z. Simo iz sela Mandre	0	1	1	0
18.	č. drugi Miletci		Đul-bega		z. Mitar Ružićić	2	0	1	0
19.	Madžar (ماجارجار)		Mustafa-bega iz Sarajeva		z. Stanoje Drka (درکہ)	1	0	1	0
					z. Mitar	2	3	1	1

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š				
						1/1	1/4	1/8	1/16	1/16
20.	Grlac (غیرلاج) a) U spom. selu nastanjen Alija Arnaut		Ljubici (لوبيك اوغلري)		Šabo Arnaut iz sela Grlac (Krluč?)	1	2	0	0	0
21.	Točijonik		Zulfikara Šehovića		z. Tripko	0	2	0	0	0
22.	Drugi č. Točijonik		Ahmed-age Šehovića		z. Pavle	4	2	0	0	0
23.	Drugi č. Točijonik		Zulfikara		z. Rade	3	2	1	1	1
24.	a) jedna baština zemlje na spom. č. Prahćići (پراھچيک)		spomenutog Hasana-beg efendije Sijerčića		z. Ivan	2	3	0	1	1
25.	Podosoje		Mehmed-spahije Jahića		z. Planoje	0	1	0	1	0
26.	Sokolovići (صقولاويک)		Babić (بابي زاده) Ali-bega		z. Živko Bakmaz	2	0	0	0	0
27.	Drugi č. Sokolovići a) U selu Mirče uz Jahić Mehmed-spahiju nastanjen i jedan dio zemlje		Bebić Zaim-bega		z. Novak Radojica Ćeranić (کرانيک)	7	3	1	0	0
					Jovan z. Alimpić عليچيک	3	1	0	1	1
						1	2	0	1	1
						1	0	0	0	0

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š				
						1/1	1/4	1/8	1/16	
28.	Zakomo زاكوم		Sejfulah-bega i Mehmed-bega		z. Nikola درله	1	3	1	1	
29.	Drugi č. Zakomo		Sagrđžije Lutfullaha		z. Maksim	0	1	0	1	
30.	Drugi č. Zakomo		spom. Lutfulaha ⁷⁰		z. Ilaja دولكر	1	1	0	0	
31.	Dobrašina		Hadžibdić mula ⁷⁰ Alije i suvlasnika		z. Andrija	3	0	0	0	
32.	Drugi č. Dobrašina		spom. Mula Alije i suvlasnika		Luka Hojić هويك	3	1	1	0	
33.	Eorovsko بروسقه		Čungo چونو Hasan-spahija		z. Milutin Tripković	5	3	0	1	
34.	Zakomo		Lutfulaha Sagardžije			0	0	0	0	
35.	Drugi č. Sokolovići		Babić Ali-bega		z. Pavle	1	0	1	1	
36.	Pobraci پوبراجه a) Na spom. č. nastanjeni Adem sin Abdije i jedan dio zemlje		Abdije Arnauta		isti	1	3	0	1	
					spom. Adem	1	1	0	1	
						135	2	1	1	

70 oženjen (refer) 1.

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obradiivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
DŽEMAT SOČICE جماعت صوچيحه									
1.	Vrhlazije ويرح لايه		Erneb Mustafa alemdara		Duko Tripković	10	1	1	1
2.	Drugi č. Vrhlazije		spom. Mustafe		z. Marijan	4	3	1	1
3.	Karići كاريك		Derviš-spahije Karića iz s. sela		z. Vasilj Lukić	2	1	0	1
4.	Drugi č. Karići		spomenutog		z. Mihajlo Lezić	3	1	0	1
5.	Podgradina		Pašić پاشو زاده		z. Vasilj Mirvić	2	1	0	1
6.	Golubovići		Hasan-bega Lutfi-bega, sina Sait-begova		z. Janko Bjeljamin بيلايين	2	2	0	1
7.	Drugi č. Golubovići		Hasan-spahije Pametanovića پامتان اوغلو		z. Stojan Maksimović	4	0	0	0
8.	a) Na spom. č. sa Stojanom nastanjen i Maravići		Mehmed-spahije Marave		z. Maksim Kušić	0	1	1	0
9.	Drugi č. Maravići		Numan-bega Marave		z. Risto Konjokrad	2	1	0	1
10.	Grabovice		Ebubekir-spahije		z. Bjelak Planinčić z. Do[ko] Kosorić	1	0	1	1
						7	3	1	0

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š				
						1/1	1/4	1/8	1/16	
11.	Drugi č. Grabovice		Ibrahim-bega Šahinpašićا شاهين پاشا زاده		z. Marko	11	0	1	0	
12.	Drugi č. Grabovice		spomenutog		z. Ćor كور	0	2	0	1	
13.	Burati بوراتنه		Marava Osman-bega		z. Peštar Pantović	4	1	1	1	
14.	Božine		Bekir-spahije Pešće		z. Mihađlo Kosović	9	2	0	0	
15.	Rusanovići		Hadžihasanović الحاج حسن زاده Ali-bega		z. Staniša Obućina اوبو كنه	9	0	0	1	
16.	Vragolovići وبراغولويك		Ibrahim-bega Šahinpašića		Mitar Pantović	2	0	0	0	
17.	Brezje		Ali-bega Hadžihasanovića i braće		z. Jovam Komšić	1	2	0	1	
18.	Drugi č. Brezje a) Na spom. č. mastanjen i		spomenutih		Ivan	0	2	0	0	
19.	Grabovice a) Jedan dio zemlje na spom. čifluku		Ibrahima Firke ⁷¹		z. Vasilj Kujundžijević	0	3	0	0	
					Osman Firko iz Krivača	0	1	0	0	

⁷¹ oženjen (nefer) 1.

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
20.	Vrhlazje	Mahala	Mehmeda Mulahasanovića		spomenuti	0	1	0	0
DŽEMAT OSJEČANI جماعت اوسچان									
1.	Bulog		Ibrahim-beg efendije Hadžića حاجي زاده (Tankovića)			4	2	1	1
2.	Lisincina		spomenutog			2	2	0	1
3.	Uskopljice اوسقوبليچيه		Kasim-bega Sijerčića			2	2	0	0
4.	Crni Vrh چيرنورج		Hasan-bega bivšeg deftertehaje			3	2	0	1
5.	Ilijino اليينه		Nasljednici Džino Mulahalila iz Gorazda			4	0	1	0
6.	Drugi Ć. Ilijino		Nasljednici spom.			1	3	0	0
7.	Gradac		Ibrahim-bega Hadžića bivšeg deftertehaje			3	0	0	0
8.	Simarevići		Ibrahim-spahija Peze			0	3	0	0

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obradivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
9.	Vražallice		Džaman-bega Vražallice		z. Mića	1	1	0	1
10.	Bajrić a) Na č. Uskopljice uz Nikolu nastanjen i	Vražallice	Bajrića		Jefto iz spom. sela	0	1	0	0
					z. Perko	0	1	1	0
						24	3	1	0
DŽEMAT DONJA PRAČA جماعت پراچه زبر									
1.	Ponor		Osman-bega Sijerčića iz Goražda		Ilija Hršum	7	0	1	0
2.	Drugi č. Ponor		istog		z. Vukan Mačar	5	2	0	0
3.	Hedimovine هديموينة		istog		z. Petar Glubović غلوهويك	5	2	0	0
4.	Ponor zvani Brdo		istog		z. Marko Čaržić	1	2	1	1
5.	a) U spom. Hedimovini uz spom. Petra nastanjen i Podilijak پودالياج		Pašana alemdara Plika? iz Sarejeva		z. Janko	0	2	0	0
	a) Na spom. č. uz Bogdana nastanjen				z. Bogdan	8	0	1	0
					z. Jakov	0	3	0	1

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š				
						1/1	1/4	1/8	1/16	
6.	Vinograd وينغراد		Hadžić (Tanković) Ibrahim-beg efendije		z. Milosav Brezo	3	3	0	0	
7.	Drugi č. Vinograd		Džanan-bega Črnčale چرنچاله		z. Milosav Henro	1	1	0	0	
8.	Drugi č. Vinograd		Ibrahim-spahije Čujete كويهنه		Mehmed Bradarić	2	2	0	1	
9.	a) Uz Ibrahim- spahiju nastanjen Miošići ميوشيكي		Nasljednici Topalića طوپالي زاده Abdulah-efendije		z. Miliija	0	2	0	0	
10.	Drugi č. Mijošići a) Na spom. č. uz z. Vučka nastanjen Šainovići		Nasljednika spomenutog		z. Vučko z. Jovan يوان	6	3	0	1	
11.			Derviš-efendije iz Sarajeva		z. Mladoje	0	2	0	1	
12.	Pršće پرشچيه		spom. efendije		z. Zeko	2	3	0	0	
13.	Crnčale		spom. efendije		z. Jovan	0	1	0	1	
14.	Drugi č. Crnčale		spom. efendije i Džanan-bega		z. Jeremija	2	0	0	0	
15.	Drugi č. Pršće		Šajović Osmama		Ilija isti	2	0	0	1	
						0	1	0	0	

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
16.	Hirenovica هر انوچیه		Hadžić (Tanković) Durmliš-bega		z. Milovan	3	3	0	0
17.	Pridlo پریلدی		Smailbegović — اسماعيل بك اوغلو Mustafa-bega i braće		z. Petar Kovačević	2	0	1	0
18.	Strane		Karšić قارشى اوغلى		Šabović Sulejman	1	0	0	1
19.	Čeljadinići		Ibrahima Lune		isti	2	3	0	0
20.	Drugi č. Čeljadinići			Šeće Lune iz s. sela		1	3	1	0
21.	Drugi č. Čeljadinići		Sulejmana Lune		isti	1	1	1	1
22.	Bud		Hadžić Ibrahim-beg efendije		Began Arnaut Ibrahim Arnaut	3	0	0	0
23.	Ubrda اوردده		istog			1	3	0	1
24.	a) Na spom. č. sa Ibrahimom nastanjen i jedan dio zemlje Podloznik		Hadže alemdara Arnauta		Bajro Arnaut Zuko Arnaut	0	2	1	1
25.	Drugi č. Podloznik		spom. Hadže		Murad Arnaut	1	0	0	1

Red. br.	Čifrluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
26.	a) Na spom. č. sa Zukom nastanjen Drugi č. Podložnik Varažići		Omera i Osmana Mujkića Hadže Mujkića Kadirić Ahmeda iz s. Hotičina spomenutog		Rufedam Arnaut رِفْدَان	0	3	1	0
27.	Podmjedernik zvaní Gaj				isti z. Lazo	1	2	1	1
28.	Rakita				Nikola Ambonić spomenuti	0	3	0	0
29.	a) Na spom. č. nastanjen i obrađivač jedne baštine brat Salihov Mustafa b) Opet na spom. č. obrađivač jedne baštine brat spom. Mehmed Rakita				spomenuti	1	1	0	0
	— U samoj Prači držalac (مصرف) jedne baštine zemlje Husejin Fazlić iz Prače — Držalac jedne baštine zemlje Mustafa Fazlić iz spom. (mjesto) — Držalac jedne baštine Mustafa Tirović iz spom. (mjesto) — Držalac jedne baštine zemlje Mustafa Nagl (نجل) iz spom. (mjesto) — Držalac jedne baštine zemlje Kovač Ibrahim iz spom. (mjesto) — Držalac jedne baštine zemlje Abdija Barutića iz spom. (mjesto) — Držalac jedne baštine zemlje Jahja Arnaut iz spom. (mjesto) — Držalac jedne baštine zemlje Mustafa Tirović iz spom. (mjesto)					3	0	0	1
						1	2	1	0
						0	2	0	0
						1	0	1	1
						0	2	0	0
						0	2	0	1
						0	1	1	0
						0	3	1	1
						0	3	0	0

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obradivač	d f š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
30.	Pogljaj (Podgrab?) پو غلاج		Abdije Prlijače ابديجه		spomenuti	1	1	1	1
31.	Porjačor? پورچاچور		Ibrahim Ohotine ابراهيم		spomenuti	1	2	0	1
32.	Meškovina a) Na spom. č. nastanjen Osman Prlijača Rajkovići		Ibrahim Prlijače ابراهيم		spomenuti	1	3	0	1
33.			Čokadarević Agana		isti	2	0	1	1
34.	Datelj داتل		Saliha Imširovića		isti	0	2	1	1
35.	Brdarići		Ibrahim Brdarića		isti	1	2	1	1
36.	Šiljka شيلجا		Osman-bega iz Gorazda		isti	1	2	1	1
37.	Gralb		Osman-bega iz Gorazda		z. Cvijan	2	3	1	0
38.	Drugi č. Datalj		Grablija Mula Alija iz Sarajeva Ahmeda Topalovića		z. Lazo	0	3	1	0
39.	Crnča چرنچا		Sulejmna Gore Smaila		isti	2	0	0	0
40.	Drugi č. Crnča a) Na spom. č. uz Goro Sulejmana nastanjen Ibrahim Pršče پرشچا				isti	1	2	1	0
					isti	3	3	0	0
					isti	0	2	0	0

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
41.	Dadaćići		Mulaosmanovića		isti	0	2	1	1
42.	Drugi č. Datelj		Salih Šiše handžije		isti	1	3	0	1
						118	3	0	1
DŽEMAT GORNJA PRAČA جماعت پراچه بالا									
1.	Mjedenik		Šerifović Zade شریفی زاده		z. Pavle Antonić	2	1	1	0
2.	Drugi č. Mjedenik		njegove visosti Mehmed Fazli-beg efendije		z. Millovan Antonić	2	2	1	0
3.	Kosmaj		spom. efendije		z. Jovan Kosmajac	3	3	0	0
4.	Vrhprača ویرج پراچه		spom. efendije Hadži Derviš-bega		z. Đoko Gutalj	1	1	1	1
5.	Drugi č. Vrhprača		spomenutog		z. Živko	1	0	0	0
6.	a) Na spom. č. nastanjen i Drugi č. Vrhprača		spomenutog		z. Spasoje iz spom. sela Jović Žeravica ژراویچه	0	3	1	0
7.	Sajice		Hamdi-bega		z. Mirća iz spom. sela	1	3	0	1
8.	Guta		spomenutog		z. Čoriko	4	2	0	1
9.	Stupe استوپه		spom. Hamdi-bega		z. Todor iz spom. sela	0	1	1	1

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i s				
						1/1	1/4	1/8	1/16	
10.	a) Na spom. č. jedan dio zemlje Osainica		Hasan-bega Poplate		Z. Risto iz spom. sela	2	2	1	1	
11.	a) Jednu baštinu zemlje na spom. č. Lučvice لوچوويچ		spom. Hasan-bega istog		Z. Aćim	2	2	1	1	
12.	Druge Lučvice		istog		Z. Staniša iz spom. sela	1	1	1	0	
13.	Brateljevići		istog		Sirmo Gutalj	6	2	1	0	
14.	Grazivode		Mehmed-bega Sišića		Risto Gutalj	3	0	1	0	
15.	Sjetina اسيٲينا		istog		Ostoja Gutalj	2	0	0	1	
16.	a) Jednu baštinu zemlje na s. č.		Mehmed-bega Sišića		Z. Hodo هوڊو	3	0	1	1	
17.	Drugi č. Sjetina		istog		Z. Cvijan	2	0	1	1	
18.	Drugi č. Kamenica		Hamdi-bega Ahmeda		Z. Risto Cirović چيروويك	1	1	0	1	
19.	Drugi č. Kamenica		Osmana Kamenice Sullejmana handžije		Z. Lazar	0	2	0	1	
20.	Drugi č. Kamenica		Hadži Derviš-bega i Sumbul Abdije		spom. Ahmed	1	1	1	1	
21.	Srednje		Salih-age Delalica دل عليك		isti	3	0	0	1	
			iz Sarajeva		isti	2	0	0	1	
					Z. Stevan	0	3	1	1	
					Z. Krsto	5	2	1	1	

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
22.	Drugo Srednje		Hadži Derviš-bega		z. Ilija Tomić	1	2	1	0
DŽEMAT GLASINAC جماعت غلاسنچہ						57	2	0	1
1.	Vrhbarje		Ibrahim-bega Hadžića (Tankovića)		Jovan Sičević	4	2	0	1
2.	Kula zvana Zagaj		istog		Arnaut Jovan	7	3	1	0
3.	Drugi č. Kula zvana Podkrš		istog		z. Jovo Zoranić	5	3	0	1
4.	Drugi č. Kula zvani Selište		istog		Milovan z. Hamović جمويك	8	2	0	1
5.	a) Na spom. č. nastanjen z. Antonije pripada تابع Milovanu č. zvani Dol Jedna baština Kula zemlje b) Na jednoj baštini zemlje nastanjen		istog		z. Maksim knez z. Sava Malović	4	2	0	1
6.	Podpališہ pripada Kuli Brdo pripada Kuli		istog		z. Risto Trapna تراپنه z. Ilija Kosorić	4	0	1	1
7.			istog		Pop Sava	0	3	0	1
						5	2	0	1
						8	1	1	0

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š							
						1/1	1/4	1/8	1/8	1/10			
8.	Parizevići		Šender Čauša		z. Sava Bjeljamin (nastanjen)	2	0	0	1				
9.	Parizevići		Šendera		z. Marko Sličević (nastanjen)	0	1	0	1				
10.	Bjelosalići بيوساليك		Hadžić (Tanković) Halil-bega		Staniša Stanković استانسه استا قوربك	1	2	0	0				
11.	Baltići		Ibrahim-beg efendiije		z. Simo Čurković كورقوبك	5	3	1	0				
12.	a) Jedna baština na spom. č.		z. Ilija Đokić		Milić Davedić? داوديك	3	1	1	1				
13.	Kula zvana Dol Drugi č. Baltići		spom. Halil-bega		istog Obren Podnić پودنيك	4	0	0	0				
14.	Baltići		Ibrahim-bega Hadžića (Tankovića)		Milutin Čiznić	1	3	0	1				
	a) Jedna baština zemlje pripada Baltićima b) Na spom. baštini sa spom. Tošom naseljen c) Jedna baština zemlje pripada Baltićima		istog		z. Tošo Tošić	6	3	0	1				
			istog		z. Sava Tošić z. Nikola Gavričić غوريچيك	1	1	0	0				
						3	3	1	0				

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š				
						1/1	1/4	1/8	1/16	
	d) Jedna baština zemlje pripada Baltićima		istog		z. Mariko Konjokrad	2	0	0	0	0
	e) Jedna baština zemlje pripada Baltićima		istog		z. Đoko Đukanović چوفا نويك	0	2	0	0	0
	f) Jedna baština zemlje pripada Baltićima		istog		z. Jovan Đurđević كو در ديه نويك	2	1	1	1	1
	g) Jedna baština zemlje pripada Baltićima		istog		z. Tripko Batinić	4	1	1	1	1
	h) Jedna baština zemlje pripada Baltićima		istog		Vukota Jeftović	1	3	0	0	0
	i) Sa sporn. Vukotom nastanjen u jednoj kući				z. Pero Mirvić	1	0	0	0	0
	j) Jedna baština zemlje		istog		z. Joksim Vuksanović	1	0	0	0	0
15.	Mirvići		istog		Mustafa Tufoq توفق	1	2	1	1	1
16.	Rešetnica		istog		z. Đoko Golljanić	5	1	1	1	1
17.	Drugi č. Rešetnica		istog		z. Janko Konjokrad	4	0	1	1	1
18.	Drugi č. Rešetnica		istog		z. Jovan Batinić	3	3	1	0	0

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š				
						1/1	1/4	1/8	1/16	1
19.	Nepravdići		Osmana Dedića ⁷²		Bešo Arnaut	0	1	0	0	
20.	Drugi č. Nepravdići		Hamze Arnauta		z. Stevan Vitomirović	4	2	0	1	
21.	Drugi č. Nepravdići		Bekira Abdića		z. Stanoje	1	0	0	0	
22.	Drugi č. Nepravdići		spom. Bekira		isti	0	2	0	0	
23.	Partiževići		Ibrahim-beg efendije Hadžića (Tankovića)		z. Stojan Abazović	1	3	0	1	
	a) č. Kula kod popa. Save nastanjen i jedan dio zemlje				Staniko	1	0	0	0	
	b) U selu Bjelosalićima kod Očuz Hasan-spahije nastanjen				Sulejman Arnaut	1	0	0	0	
	c) U spom. selu kod Kokot Sulejman-spahije nastanjen				Đula Abdija	1	0	0	0	
						123	2	1	1	
1.	Parvići		Ahmeda Parvića		isti	2	2	1	1	

DŽEMAT ROGATICA, CAREVA MAHALA⁷³ جماعت چلي بازارى محله حكاريه⁷² oženjen (nefer) 1.⁷³ Karakteristično je da pisac dokumenta pogrešno piše ovu riječ. U mjesto حكاريه (Humkjarije), treba da stoji حنكاريه (Hunkjarije).

Red. br.	Čifliuk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
2.	Surovi a) Jedna baština zemlje na s. č. Karačići		Mula Mehmeda Dajdža داچچا spom. Dajdže Kasim-bega Sijerčića Mula Ibrahima Dobrača		Zuko Arnaut Jusuf Arnaut Bešer Arnaut Staniša Plamojević	2	3	0	1
3.						1	0	1	0
4.	Drugi č. Karačići					4	1	0	0
5.	Varošiste			Bešera Fazlića iz spom. sela		1	1	0	1
6.	Kurt	Varošiste	spom. Kurta		isti	0	3	0	1
7.	Salih Kliliko i njegov brat Murad			spomenutih iz sela Varošiste		2	2	1	0
8.	Drugi č. Varošiste		Kurta		z. Petar iz s. sela	1	3	0	0
9.	Kukavice zvane Dokolina دوقولينه a) Na spom. č. jedna baština zemlje		Ibrahima Žige		isti	0	2	0	0
10.	Gilumdžići غلومديچي zvane Kukavice Borač		Mustafe آينه جي اوغلي Ajnadžića	Mehmeda Žige iz spom. sela Ibrahima sina Hasanova iz sela Borač		2	0	1	0
11.					Ahmed Žiga	0	2	0	1
						5	1	0	0
						1	0	0	1

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š				
						1/1	1/4	1/8	1/16	
12.	a) Jedna baština zemlje na spom. č. Podgaj zvani Mojdružić مويڊروزيك a) Jedna baština zemlje na s. č. Kukavice b) Jedan dio zemlje na s. č. c) Jedna baština zemlje na s. č. Ladevine Ferizovići Drugi č. Ferizovići Gladanovići		Mustafe i Salaha Džananovića جانان اوغلو Hadžibabić Muha Alije الحاج عبدی اوغلو sporn. Alije Hasan-beg efendije Sijerčića Muha. Alije Hadžibabića sporn. Muha. Alije sporn. Muha. Alije Pašić Hasan-bega Pešto Bekir-spahije Muharem-age Jamakovića یحیی اوغلی Sokolović Sejfulah-bega i nj. brata Mehmed-bega		isti z. Nikola Radonjić Simo Ostojić z. Lazo Heleta z. Čoro Reljić z. Tripko Petrović z. Marko Božić z. Bojo Dulđer Ivan Delić z. Risto	0	3	0	1	
13.						0	3	0	0	
14.						2	0	1	0	
15.						1	0	0	0	
16.						0	2	0	0	
17.						0	0	1	0	
18.						0	2	0	0	
						2	2	0	1	
						2	0	1	1	
						0	2	0	0	

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obradivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
19.	Durtići? دورتیک		Nasljednici Škalje Šalih-age		z. Risto	2	0	1	0
20.	Ganivnik غنوينق a) Na spom. č. nastanjen kovač Drago z.		Hasan-bega Pašića		z. Maleša	0	1	0	0
21.	Vragolovi ويراغولو		Mehmeda Behrije بھري		z. Todor	0	2	0	0
22.	Drugi č. Vragolovi		Kasim-bega Sijerčića		Halil Karović	1	1	0	0
23.	Drugi č. Vragolovi		istog		Omer Arnaut	1	1	0	0
Mahala Sinan vojvoda u spomenutom džematu						46	1	1	1
1.	Brčigovo			Mustafe Brčigovoa iz s. sela		2	0	1	0
2.	a) Jedna baština zemlje na s. č. Drugi č. Donje Brčigovo			Brčigovac Sulejmana Brčigovac Alija iz s. sela		1	3	1	0
3.	Slijvići السليويك prripada Brčigovu			Ahmada Šljive الشليوو		1	1	1	1
						0	3	1	1

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
4.	Drugi č. Donje Brčigovo Miševina? میسوینہ		Abdi-bega i nj. brata Zaim-bega Smaila Kukavice	Abdulbakije sina Bekirova		0	1	0	1
5.	Pjevčići Drugi č. Pjevčići Drobnici? درونیک		spom. Smaila Sinovi Škalje Salih-age		z. Rako z. Vasilj z. Simo iz s. sela z. Marko Mailkanović	2	1	0	0
6.	Černamovići zvani Brdomnica? بردومنیچہ		Mula Smaila Kukavice		Luka Kusmuk	1	1	1	1
10.	Borač zvani Paskovići پاسقویک		Mula Saliha Akšamije احسامی		z. Petar Heleta هلاٹہ	1	2	1	1
MAHALA HUSEJIN-BEG U DŽEMATU ROGATICA محله حسین بک در جماعت چپی یازاری									
1.	Živaljevina Kovanj قوان		Agić آغوزاده Hasan-bega i Mustafa-bega Saliha Hodžica		z. Petar isti iz sela Kovanj	1	1	1	0
4.	Drugi č. Kovanj Drugi č. Kovanj		Saliha Šišića شیشیک	Ahmeda Hodžica iz s. sela	isti iz s. sela	2	0	0	1
						2	0	1	0
						1	0	0	1

Red. br.	Čiftluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
5.	a) Na spom. č. nastanjen i jednog dijela zemlje Drugi č. Kovanj		Branković Murad-bega	Ahmeda Šišića	Ahmed Šišić z. Jovan iz Kovanja	0	1	0	0
6.	Drugi č. Kovanj		Sokolović Numan-bega			4	3	0	1
7.	Drugi č. Kovanj Gučevo		Berbera Muharema i Mula Salih Aksamije			1	0	0	1
8.	Drugi č. Gučevo		Pavice Salih-bega i Bekir-bega			2	1	0	0
9.	Drugi č. Gučevo		Serifović njegove ekselencije Sejid Mehmed Fazli-beg efendije			5	1	1	0
10.	Drugi č. Gučevo		spom. efendije i suvlasnika			4	0	0	1
11.	Podgaš zvaní Modružići		Pavice Salih-bega			2	0	1	1
12.	Guždelji غوزدل		Sokolović Osmian-bega			1	2	1	1
13.	Šena Krena		Kjubar Mula Smail			1	0	0	1
14.	Zilićina		Sagardžije Mustafe alembara			2	3	1	0
						0	2	0	0

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š				
						1/1	1/4	1/8	1/16	
15.	Zagorice		Salihna Zagorice iz Sarajeva		z. Jovan	5	3	0	1	
16.	Drugi č. Zagorice		Konaka Salihna Junusa		spom. Salih z. Simo iz s. Plješevice	0	2	0	0	
17.	Plješevica پلشويچہ		Bekira		z. Bojo iz s. sela z. Maksim Frgana	3	1	0	1	
18.	Drugi č. Plješevica		Arnautović ارناوودلی		z. Bojo iz s. sela z. Maksim Frgana	1	1	0	1	
19.	Behramovina zvana Stijena استينه		Muhamed-bega Muhić Osmana		فرغانه	2	1	1	1	
20.	Lepenica		Muhamed-bega Arnautovića عرونوطلی		sin spom. Salih Muhić Mehmed Kulić	3	1	0	1	
21.	Drugi č. Behramovina		Muhamed-bega Arnautovića عرونوطلی		Mehmed Kulić	0	2	0	1	
22.	Kalijajevina کلايوينه		Bekir-bega i Dul-bega Pavice		z. Jefto Pantić	1	1	1	1	
23.	Kuljundžijevići		Kazića کزيک		z. Aleksa Konjokrad	1	3	0	1	
24.	a) Na spom. č. nastanjen Zaličina		z. Janko Salihagić صالح اغا اوغلی Muhameda i suvlasnika		z. Đoro	1	1	1	1	
						0	1	1	1	0

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š			
						1/1	1/4	1/8	1/16
25.	Malovići مالويك		Redže Arnauta i nj. brata Zuke		isti	2	0	0	0
26.	Drugi ĉ. Malovići a) Na spom. ĉ. nastanjen Arnaut Hasan		Redže i Hasana Arnauta		isti	2	2	0	1
27.	Zovilik		Arnauta Feko فانو		isti	0	2	1	1
28.	Kučakovići كوچاكوويك — Kuća cigana Osmana, koji je nastanjen u kasabi — Zimija Todor Habaz nastanjen u s. mahali — Zimija Lazo Kjurekđžija nastanjen u s. mahali — Zimija Petar Kovač nastanjen u s. mahali ⁷⁴		Arnauta Feko Salih-bega Pavice		z. Radoje	0	3	1	0
						0	1	1	1
						0	2	0	0
						0	2	0	0
						0	1	0	0
						63	3	0	0

74 oženjen, nefer 1.

Red. br.	Čifluk	u selu	u ruci	u ruci i tesarrufu	obrađivač	d i š							
						1/1	1/4	1/8	1/16				
	MAHALA ORUČ-AGA U DŽEMATU ROGATICA												
	č. Seljani سلان	Mehmeda Begića			z. Đokko	2	0	0	0	0			
2.	Drugi č. Seljani	Abdi-bega Abdul-bakije			z. Nikola Preuha	3	0	1	1				
3.	Čemanovići	Šaćir-age i Škaljića			z. Milenko mlinar دکرمینجی	0	2	1	1				
4.	Vratīsalići	Dajdža Muła Mehmeda	دایچه		z. Janiko z. Nikola Mutapdžija	1	1	0	0				
5.	Drugi č. Vratīsalići Kozići	spom. Dajdže Nasljednika i suvlasnika Pandža hadži Abdulah-efendiije			z. Marijan	2	0	0	0				
	— Kuća Mustafa Garege u samoj s. mahalli — Kuća Ibrahim Valjevca والوملی u s. mahalli — Husejin Erneb iz spom. mahalle — Šahinovići Salih i Hasan — Ismail Kozic — Druga kuća Osman Kadrić iz spom. (mahalle)					1	0	1	1				
						0	3	0	0				
						0	1	0	0				
						0	3	0	0				
						0	2	1	0				
						0	1	1	0				

Hane (kuća)	Hane Kipti (Ciganska kuća)	d	i	š
	Mustafe Hercegovca			
	هرسنکلی iz spom. [mahale]	0	2	1 0
	Smaila Muminovića	0	1	1 1
	Mustafe Hajdarevića Sulejmana, sina Mustafe Hercegovca iz spom. [mahale] ⁷⁵	0	1	1 1
	Ahmeda Muratovića	0	1	0 0
	Ishaka Hajdarevića	0	0	1 1
	Mustafe Ahmedović-Merdanović	0	0	1 0
	Mustafe Starog	1	0	0 0
	استار			
	Karo Sulejmana	0	1	1 0
	Husejina Durmanovića	0	1	0 0
	دورمان اوغلو			
— z. Ostoje Kjurekdžije iz spom. [mahale] ⁷⁶		0	1	0 0
— Huka u ruci Hukića Mehmeda حوقه اوغلری Firke i Ibrahima Šilke, cigana				
	Hasana Kahrimanovića	0	3	0 0
		19	0	0 0

D I Š (Zub): 30.

U selu Luka nalazi se 18 kuća muslimana. Na njegovo stanovništvo je jednoglasno stavljeno (određeno) samo 30 zuba.

⁷⁵ oženjen, nefer 1.

⁷⁶ oženjen, nefer 1.

Povod pisanju je slijedeći:

Ovo je posebno po džematima (cemâ't be cemâ't) sastavljeni spisak po kojem će se postupati prema preambuli deftera (Popisa) u pogledu poreza na korišćenje nenaseljenih (hâli anil-ehâli) čifluka, računajući osam »četvorina (çâr)« kao jedan »zub (diš)«, koji se nalaze u džematima kadiluka Rogatica.

1835. godine.

MAHALA DUB U DŽEMATU DUB جماعت دوب محله نفس دوب

Redni broj	Čifluk	u ruci	č a r
1.	Surovi سرويک	Sokolović Ali-bega i suvlasnika	1,5
2.	Drugi č. Surović	Čuleskerovića کولاسکر اوغلی	1,5
3.	Drugi č. Surović	Ahmeda Bešića	2,5
4.	Čadovina	Huremovića حرم اوغللی iz Kopljevića	4
5.	Strijelovine استرویلوینه	Sokolovića i Dajdže Mula Mehmeda	0,5
6.	Šljedovići zvani Osječine اوسیچنه	Osman-bega Teskeredžića	1
7.	Kamen	Derviš-bega Ferhad-begovića فرهاد بک زاده	4
8.	Ožegovići	spomenutog	1,5
9.	Djedovina دأدونه	spomenutog	0,5
			16,5

MAHALA MEĐEDA U DŽEMATU DUB محله مدوک در جماعت دوب

1.	Suvobor? ايسوی بو	Pavice Salih-bega i Bekir-bega i Hatibović Hafiz-efendije	3
2.	Drugi č. Suvobor	Murada Tuke, Osmana Šehe i Mumin alemdara i Ahmeda	2
3.	Kukavičići	Braće Ibrahima i Hasana Zolota زولوطه اوغللی	2
4.	Alićevina	Mula Saliha Ahšamije i Ibrahim-bega Hadžića (Tankovića)	1
5.	Ramin Vrt	Mula Saliha Akšamije i Mumina alemdara i Ahmeda	1
6.	Zemlja Sokolović Osman-bega	spom. Osman-bega	0,5

Redni broj	Čifluk	u ruci	č a r
7.	Bijeli Potok بيلي پوتوك	Muhamed-efendije, u obliku pašnjaka (mer a)	0
8.	Liso	Ibrahim-beg efendije Hadžića	1
9.	Klisura	Anifefendića	1
10.	Hadrovići	Živojević Osmana alemdara i suvlasnika	3
11.	Mandravlje	Lubardić Ali-bega i suvlasnika	3
12.	Međeđa	Bekir-spahije Đedojevića	3
13.	Drugi č. Međeđa	Šišo Čejfa شيشو كيب	1
			21,5
MAHALA BRDA U DŽEMATU DUB محله برده در جماعت دوب			
1.	Topal Mehmed u selu Zemegresi زمغره	Halila iz sela Zemegre	2
2.	Kliko u selu Zemegresi	Spom. Halila i Ahmeda Tokaša توكشا	1,5
3.	Rustemovina u s. selu	spom. Halila	1,5
4.	Gojčevići	Ibrahima Ishakovića	1
5.	Bakšići	Ibrahima Ishakovića	1,5
6.	Zemlja Alije i Mustafe Dugića دوغه اوغلری	Osmana Duge	1
7.	Zemlja koja se nalazi na polju Pobarnik u Ustipračići	Suljić Ibrahima, obrađivač Hasan Čolak	1
8.	Herovina u selu Hrušanj هروسنه	Herić Abdibekira	2
9.	Badžvine باجوينه	Derviš-bega Sijerčića iz Goražda	2
10.	Čolak Omer u selu Prosječno	Umihane i Muševeke, kćeri Omerovih	1,5
11.	Novakovići	Ali-bega Kopačlije iz Čajniča	2
12.	Drugi č. Novakovići	Omer-bega Kopačlije iz Čajniča	1,5
13.	Drugi č. Novakovići	Zaim-bega Teskeredžića i Ibrahima Valjevca والدوالی	1
14.	Zemlja Hmrekovina همرأقوينه u selu Radići		0,5
15.	Brda	Ali-bega Kopačlije	2
16.	Drugi č. Brda	Arnautović Muhamed-bega, u selu Koprivine	2

Redni broj	Čifluk	u ruci	č ar
17.	Zagoljeno زاغوله نو	spomenutog	1,5
18.	Vlahovići افلاحويك u selu Brda	Polovina u ruci Ahmeda Bogunića, a druga polovina u ruci Mustafe iz Ustiprače	2
19.	Nahota	Mula Ibrahima iz Pokrivenika	1
20.	Prosječno	spomenutog	0,5
21.	Jedan dio zemlje u selu Brda zvana Kunovina u obliku pašnjaka (mer a)		0
			29
DŽEMAT ŽIVALJEVIĆI جماعت ژوالی			
1.	Okruglo	Meše iz Šatorovića	2
2.	Drugi č. Okruglo	Mehmeda Konaka	2
3.	Drugi č. Okruglo	Džanan-spahije i suvlasnika iz sela Dub	2
4.	Medna Luka	Murata Here	2
5.	Drugi č. Medna Luka	Kozara Husejina	2
6.	Djedojevići	Alije Smajića	1
7.	Krivojevići	Murad-bega Brankovića i suvlasnika	1
8.	Beheći	Branković Mustafa-bega	1
9.	Milkovići	Arifefendića عارف افندی اوغلری	1
10.	Osovo	Arifefendića	1
11.	Štavanj	Hašim-bega i nj. brata Ibnišim-bega Agića آغو اوغلری	3
12.	Kutuzevo قوتوزهوه	Zimić (زيميك) Adema	1
			19
DŽEMAT GODOMILJE جماعت غودومیل			
1.	Kadarev Dol	Pavice i Hatibović Mustafa-efendije	1
2.	Drugi č. Kadarev Dol	spomenutih	1
3.	Begzadići	Pavice Salih-bega, Hatibović Hafiz-efendije i Pribojca Hadži Ibrahima	2
4.	Beheći	Ali-spahije Kusture i Dovedžije Jusufa	1
5.	Ravne	Sokolović Ali-bega i suvlasnika	1
6.	Šetići	Hurem Ahmed-spahije iz sela Šetići	2

Redni broj	Čifluk	u ruci	č ar
7.	Mrkonjići مركونوکه	Mustafa-bega Arnautovića	2
8.	Miletići, zvani Godomlje	Žige Mehmed-spahije i suvlasnika	1
9.	Kutuzero	Arnautović Omer-bega	2
			13
DŽEMAT ŽEPA جماعت ژپه			
1.	Vratar	Zulfikař i Mustafa iz Babjaka	3
2.	Drugi č. Vratar	Mehmed-Mandal iz kasabe	1
3.	Zemlja Ribijoc	Živalja Zejnil-age iz Živaljevića	1
4.	Krušev Dol	Mehmeda Kunića iz spom. sela	1
5.	Drugi č. Krušev Dol	Ibrahim-beg efendije iz Glasinca	4
6.	Jedan dio zemlje u samoj Žepi	Durmiš-bega Arnautovića	0,5
7.	Drugi č. sama Žepa	Arnautović Mustafa-bega i Salih-bega i njihovog bratića Mehmed-bega	1
8.	Ismakovići u selu Stop طوبچي		2
9.	Krnjići	Durmiš-bega Arnautovića	2
10.	Drugi č. Krnjići	Kupusović (قبوس اوغلي) Mula Derviša iz Sarajeva	2
11.	Ljubomišlje	Ibrahima i Sulejmana Hurića iz Sarajeva	3
12.	Drugi č. Ljubomišlje	Crnčević (چرينچويك) Ibrahima	1
13.	Jedan dio zemlje u selu Ljubomišlje	Ibrahima Hasećića حصكي اوغلي	1
14.	Drugi č. Ljubomišlje	Osmana Šurića شور اوغلي	2
15.	Jedan dio zemlje u selu Laze	Saliha Zuhrića	1
16.	Purtići	Mula Halila i suvlasnika	2
17.	Hadifovine حديفونه	Ibrahima Demirovića i suvlasnika	1
			28,5
DŽEMAT PODŽEPJE جماعت پودژپه			
1.	Ijkanovići ايكانويك	Husejin-spahije Budića	1
2.	Opankovine	Bičalkčić Mula Abdije iz Sarajeva	1
3.	Drugi č. Opankovine	Hadži Nezgode Truni-bega Imamovića iz Sarajeva	1
4.	Handžarevina هنجاره وينه	Mehmeda Muminovića iz Birča	0,5

Redni broj	Čifluk	u ruci	č ar
5.	Međedovina مدكدوينه	Radić (رادك) Husejina i suvlasnika iz Birča	2
6.	Borovine u selu Zamećka	Mula Abdije Bičakčića	1
7.	Karalić u selu Godenje	Nasljednici Kara Alije	2
8.	Podljeljenče u selu Godnjenje	Nasljednici Kara Alije	2
9.	Podljeljenče u selu Godenje	Dudije kćeri Českina iz Sarajeva	2
10.	Hošapovina	Nasljednika Podžepac Ibrahima	3
11.	Mula Ibrahim Šehalić	Nasljednika Podžepac Ibrahima	2
12.	Zemlja Teskeredži	Nasljednika Podžepac Ibrahima	3
13.	Kaladžijevina u selu Podcvilj	Hasan-hodže Imširovića	2
14.	Mukačije u selu Stoborane	Mehmeda Mušanovića i suvlasnika	1
			23,5
DŽEMAT SOKOLOVIĆI جماعت صقولي			
1.	Miljetci zvani Hladovići	Kadribegovića قدرى بك اوغللى iz Sarajeva	4
2.	Drugi č. Miljetci zvani Rajetići	Nasljednika Sutjeska Muhamed-bega	3
3.	Gaj	Grivin Zaim-bega i Novallije Mehmed-age iz Sarajeva	3
4.	Selište	Babića Miiri alaj Sejid Mustafa-bega	1
5.	Mičivode	Glođića (غلوكو اوغللى) iz Sarajev	2
6.	Pločnik	Glođića iz Sarajeva	1
7.	Bogovine	Hasan-bega Sijerčića iz Gorazda	3
8.	Točionik	Krkalije Salih-spahije	2
9.	Mrče	Sokolović Ali-bega i suvlasnika	0,5
10.	Đindići	Babić Ali-bega	1
11.	Čirakovići چراقويك	spomenutog	0,5
12.	Bereg	Sokolović Osman-bega (pašnjak)	0
13.	Drugi č. Bereg	Babić Ali-bega iz Sokolovića	0,5
14.	Vjetrenik	Ali-spahije iz spom. sela	1
15.	Č. drugi Vjetrenik	Selaković z., pašnjak (mer a)	0
16.	Kanostrevci قانوستروچه	Nasljednici Dukatarara iz Sarajeva ⁷⁷	4

⁷⁷ To su, po svoj prilici, nasljednici Sejfullah-bega Dukatarevića, koji se spominje među licima koja

su izbjegavala da plaćaju dažbine na čifluke u rogatičkom kadiluku (kao u bilješci 17.).

Redni broj	Čifluk	u ruci	č ar
17.	Drugi Kanostrevci sa Pobraccima	spom. nasljednika	2
18.	Rakitnica	Hadžić (Tanković) Ibrahim-efendije	2
19.	Rakitnica Gornja	Sokolović Sejfulah-bega i nj. brata Mehmed-bega i Mušan- spahije, zvanog Selakovina	2
20.	Kozadre	Hasan-spahije Dobraće	1
21.	Zakomo zvano Dehne	Hadžić (Tanković) Halil-bega	1
22.	Zemlja Ošnjak	Halila Pandže, pašnjak (mer a)	0
23.	Vjetrenik	Murada iz spom. sela	4
			38,5
DŽEMAT OSJEČANI جماعت اوسچانی			
1.	Otricevo اوتريچهوه	Kasim-bega Sijerčića iz Goražda	2
2.	Zgumanje ايزغومانه	Hasan-bega Sijerčića iz Goražda	2
3.	Prača	spomenutog	0,5
4.	Mesići	spomenutog	4
5.	Dolovi	Hadži Murad-bega Sijerčića	6
6.	Sudići	Mehmeda zaima Halilbašića خليل باشا زاده	2
7.	Zahvide زاهريکه	Saliha Uušanovića iz Goražda	2
8.	Uskopljice	Hadžić (Tanković) Ibrahim-beg efendije	0,5
9.	Zeljovina	spomenutog	0,5
10.	Planina	spomenutog, pašnjak (mer a)	0
11.	Čeljadinići	spomenutog	6
12.	Simarovići	Ibrahim-spahije i Salih kavaza Živojevića	1,5
13.	Ilijino	Mirvić Mustafe iz sela Mirvići	0,5
14.	Jedan dio zemlje zvani Čair	Mehmeda Močevića zvanog Efendića	0,5
15.	Vražalice	Herende Salih-bega i Numan-bega	2
16.	Jedan dio zemlje u selu Osječani	Kasim-bega, pašnjak مرعی شکلنده	0
			30
DŽEMAT SOČICE جماعت صوچيچه			
1.	Grabovice	Muharem-spahije Čolića iz Lepenice	2

Redni broj	Čifluk	u ruci	č a r
2.	Obrtići	Hadžihasanović Derviš-bega	3
3.	Drugi č. Obrtići	Hadžihasanović Ali-bega i Mustafa-bega	6
4.	Vrh lazje zvani Šadić i č. Gojedići	Erneb Mustafe, alemdara iz Sarajeva obrađivač z. Vuk	0
5.	Vrh lazje zvano Mahala	Saliha Čokadara	2
6.	Drugi č. Mahala	spomenutog	2
7.	Gradićina	Pašić (پاشو زاده) Hasan-bega	2
8.	Sočice	Šećo-spahije iz Strana	1,5
9.	Golubovići	Džanan-spahije iz Duba	1,5
10.	Rusanovići	Hadžihasanović Derviš-bega	2
11.	Drugi č. Rusanovići	Hadžihasanović Ali-bega	2
12.	Maravić zvani Suljovići	Numan-bega Marave	3
13.	Drugi č. Maravići	Osmana Aganovića i suvlasnika	2
			29
DŽEMAT DONJA PRAČA جماعت پراچه زیر			
1.	Brvenik? برونيك	Smailbegović Mustafa-bega i braće	2
2.	Donja Čemernica	Durmiš-bega Hrenovice	1
3.	Prilporište	Šehe iz Hotičine	0,5
4.	Drugi č. Prilporište	Terzije (درزی) Mustafe iz Sarajeva	1
5.	Kaljani قالان	Žene Šahije iz Čemernice چمر نيچه	0,5
6.	Ždraalovići اژديرالويك	Sinova Smailbegović Mustafa-bega	0,5
7.	Crkvine چوبرقوينه	Bekir-spahije i suvlasnika	1
8.	Drugi č. Ždraalovići	Nasljednika Anif-efendije	2
9.	Nepravdići	Nasljednika Ibrahim-spahije Prutna	1
10.	Prinče (Vinča?) پر نيچه baština Palić	Sinana, Bege i Mahmuda	2
11.	Drugi č. Prinče, baština Derviš-spahija	Čoro Muharem-spahije	2
12.	Datelj	Osman Majmuna i Koragić Ibrahim-spahije	2
13.	Drugi č. Prinče, baština Mehmed Gazi	Bekir i Mustafa-spahije	2
14.	Jedan dio zemlje u selu Prinče	Ibrahim-bega i Čoro Mustafa-spahije	2
15.	Markovići	Crnčale Mustafa-spahije i suvlasnika	1

Redni broj	Čifluk	u muci	č ar
16.	Magarice مهغارچه	Spom. suvlasnika	0,5
17.	Radačići	Mula Derviša iz Travnika	0,5
18.	Platanište	Osman-bega Sijerčića	3
19.	Čolovići	Babić Derviš-bega, pašnjak مرعى	0
20.	Priljača	Sulejmana Prljače i suvlasnika	3
21.	Trški (ترشقى) Laz	Pinjića (پينو اوغللى) iz Sarajeva	0,5
22.	Komorani	Saliha Kaljače, stanovnika Foče	0,5
23.	Tojsuzovina توى سوزوينه u selu Čeljadinići	Tojsuzovića توى سوز اوغللى	0
			27,5
DŽEMAT GORNJA PRAČA جماعت پراچه بالا			
1.	Račanovići راجنويك	Mehmed-bega i braće iz Vrhprače	4
2.	Nehorići نهوريك	spomenutih	2
3.	Sajčići ساچيچك	Hadže Hodžića حواجه اوغللى iz Kamenice	2
4.	Mrkodol	Šaćir-bega Poplate iz Foče	2
5.	Lisovići	Šaćir-bega iz spom. mjesta	2
6.	Brateljevići	Numan-spahije Grabovice	1
7.	Konjan قوريان	Poplate Hasan-bega i suvlasnika	2
8.	Grđevići غرديبهويك	Babić Dervišbega, pašnjak مرعى	0
9.	Vihre ويحره	Nasljednici Kasaba Kamer قصبه قمر	2
10.	Gazivode	Hasan-bega Poplate iz Foče	2
			19
DŽEMAT GLASINAC جماعت غلاسنچ			
1.	Djedovci چدوچه	Silahdarevića i Bahčelije بقچه ل زاده	3
2.	Drugi č. Djedovci	spomenutih	3
3.	Čavarine	Nasljednici Dukataru iz Sarajeva	2
4.	Drugi č. Čavarine	Halil-spahije iz Golubovića	1
5.	Smrtići اسمرتك	Nasljednici Fez nefera	2
6.	Zemlja Šenkovići	spom. nasljednika	1
7.	Mijočinići	Bege i Osman-spahije	3
8.	Drugi č. Mijočinići	spom. Osman-spahije	3
9.	Gazivode	Mula Memiša Sarajlije	2
10.	Drugi č. Gazivode	Brkića (بيركيك) iz Sarajeva	3

Redni broj	Čifluk	u ruci	č ar
11.	Megara	Šahinpašića شاهين پاشا زاده ل	2
12.	Drugi č. Megara	spomenutih	2
13.	Vražići وير اژيك	spomenutih	1,5
14.	Drugi č. Vražići	spomenutih	1,5
15.	Puhovac پوهوچه	spomenutih	3
16.	Crkvine	Halil-bega i Almas-bega Hadžića (Tankovića)	3
17.	Pavičići	Mustafa-spahije Drpe iz Novoselaca	3
			39

DŽEMAT ROGATICA A) CAREVA MAHALA⁷⁸ جماعت چلی بازارى محله حكاريه

1.	Ferizovići	Hadžihasanović Derviš-bega	2
2.	Karačići	Pavice Đul-bega i Pinje Husejin-spahije iz spom. sela	0,5
3.	Borač	Topal Ibrahima i Čezo کازو Mustafe	1
4.	Polovina č. Borač	Žene Čečenke چاچاتنه	0,5
5.	Oslac اوسلاج	Ahmeda Žige i Mula Ishaka Beganije	0,5
6.	Zahavsan زافسان	Pavice Salih-bega i Hatibović Hafiz-efendije حطيب اوغلى	0,5
			5

B. MAHALA SINAN VOJVODA محله سنان ويوده

1.	Kukavice	Beganovića بغانى اوغللى	2
2.	Đolovac دولهواج	Beganovića	2
3.	Vrbnik	Škaljića اشقالو اوغللى	2
4.	Pazuvići پاذويك	Mula Smaila Kukavice	0,5
5.	Čemanovići	Sulejmana Kukavice	1
6.	Zaganovići	Branković Mustafa-bega	1
			7,5

C. MAHALA HUSEJIN-BEG محله حسين بك

1.	Guždelji گوژدل	Hadžiabdića حاجى عبدى اوغلى Mula Alije	1
2.	Šena Krena	Štetića اشتته اوغللى	1
3.	Štakljevići اوستاقلهويك	istih	1

⁷⁸ Kao u bilješci 73.

Redni broj	Čifluk	u ruci	č ar
4.	Šena Krena i Kućakovići	Dajdža Mula Ahmeda	1
5.	Ziličina	Mula Smaila Zagorice	1
6.	Zagorice	Saliha Gazde غازده	1
7.	Plješevica	Arnautovića عربوطلى اوغللى	2
8.	Kolovrat	Pavice Salih-bega	0,5
9.	Drugi č. Kolovrat	Pavice Bekir-bega	0,5
10.	Jedan dio zemlje u selu Kućakovići	Čolića چوليک اوغللى	0,5
11.	Kukovine قوقوبنه	Čolića	1
12.	Polu č. u selu Lepenica	Sinova Agić Osman-bega	1
13.	Druga polovina spom. č.	Kazića قزيک اوغللى	1
14.	Polu č. Muratovina u selu Lepenica	Saliha Hodžića iz Kovanja	1
15.	Druga polovina spom. č.	Muhić Osmama	0,5
16.	Kovanj	Smaila Čizmića	1
17.	Jedan dio zemlje na spom. č.	Ahmeda Tarhandžije تارحانچي	0,5
			15,5
D. MAHALA ORUČ-AGA محله اوروج اگا			
1.	Mađer	Šatrića (شاطر اوغللى) iz sela Kopljevići	1
2.	Seljani	Smail-begovića اسمیل بك اوغللى iz spom. mahale	2
3.	č. drugi Seljani	Paralića پارالی اوغللى iz spom. mahale	1,5
			4,5

Ovo je sumarni popis u ovom defteru registrovanih nenaseljenih čifluka vrednovanih po četvorinama (čar), preračunatih u računanje po zubu (diš):

č a r	D ž e m a t	d i š
16,5	Sama mahala Dub u džematu Dub	2 0 0 1
29	Mahala Brda u džematu Dub	3 2 1 0
21,5	Mahala Medeđa u džematu Dub	2 2 1 1
19	Džemat Živaljevići	2 1 1 0
13	Džemat Godomilje	1 2 1 0
28,5	Džemat Žepa	3 2 0 0
23,5	Džemat Podžepje	2 3 1 1
38,5	Džemat Sokolovići	4 3 0 1
29	Džemat Sočice	3 2 1 0
30	Džemat Osječani	3 3 0 0
28,5	Džemat Donja Prača	3 2 0 1
19	Džemat Gornja Prača	2 1 1 0
39	Džemat Glasinac	4 3 1 0
5	Careva mahala u džematu Rogatica	0 2 1 0
7,5	Mahala Sinan vojvoda u spom. džematu	0 3 1 1
15,5	Mahala Husejin-beg u spom. džematu	1 3 1 1
4,5	Mahala Oruč-aga u spom. džematu	0 2 0 1
367,5		45 3 1 1

Svega tri stotine šesdeset i sedam i pola četvrtine čar-a

Ovo je sumarni popis u ovom defteru registrovanih zuba (diš) u postojećim džematima kadiluka. S(affer) godine (1)251 — juni 1835.

Red. br.	D ž e m a t	d i š			
1.	Sama mahala Dub u džematu Dub	30	0	0	0
2.	Mahala Brda u džematu Dub	21	2	0	0
3.	Mahala Međeđa u džematu Dub	23	1	0	1
4.	Džemat Živaljevići	195	1	1	0
5.	Džemat Godomilje	107	0	0	1
6.	Džemat Podžepje	48	0	0	1
7.	Džemat Žepa	90	2	0	1
8.	Džemat Sokolovići	135	2	1	1
9.	Džemat Sočice	81	2	1	1
10.	Džemat Osječani	24	3	1	0
11.	Džemat Donja Prača	118	3	0	1
12.	Džemat Gornja Prača	57	2	0	1
13.	Džemat Glasinac	123	2	1	1
14.	Careva mahala u džematu Rogatica	46	1	1	1
15.	Mahala Sinan vojvoda u spom. džematu	16	2	0	1
16.	Mahala Husejin-beg u spom. džematu	63	3	0	0
17.	Mahala Oruč-aga u spom. džematu	19	0	0	0
18.	Selo Luka	30	0	0	0
		1224	3	1	1
	Zuba (diš) koji su nastali preračunavanjem četvorina (čar) na nenaseljenim čiflucima	45	3	1	1
		1270	3	1	0

Svega: hiljadu dvije stotine i sedamdeset zuba (diša), tri četvrtine i jedna osmina.

Ovaj je defter napisao i zbrojio u saglasnosti suda (šerijata), muteselima kadiluka i uz saglasnost stanovnika (ehali) Abdullah Abid, kadija u zastupstvu (naib) u kadiluku Rogatica (Čelebi Pazar).

ABSTRACT

LIST OF CHIFLUKS IN THE CADILUK OF ROGATICA 1835

The list (defter) of chifluks in the Cadiluk of Rogatica (Cadiluk Chelebi Pazar) from 1835 represents unique document of this kind. The list was registred in the protocol (sigil) by the cadi of Sarajevo at that time. (Gazi Husrefbey Library, Sarajevo, sigil No. 74, pp 76—85). It came into being out the need to establish the real-estate and the financial condition of the land-owner, and of those, who worked on the land, christian farmers (zimmi); because of their taxation. This document has a great importance for research because it enables better understanding and explanations of some important questions from the history of Bosnia under the Turks, and especially the question of the origin of chifluks, as well as reinstatement of the establishing of chifluk relationships and the colonization of the population in some parts of East Bosnia.

In the connection about chifluks origin in Cadiluk of Rogatica, this list confirms the opinion known in literature, that in some parts of Bosnia (Cadiluk of Rogatica in this case) a quite number of chifluks originated by the transformation of »timars and ziyamets« on the part of their renters (Bosnian spahis) into their chifluks.

In transferring of spahiluks into chifluks, the fact that their possessions timari and zijameti because of the plague that hit the serfs (mainly paesants of moslem religion) were left deserted, came in handy to the spahis. On the deserted land (timars and ziyamets turned into chifluks), spahis brought Greek-orthodox population from Montenegro and East Hercegovina to work on the land as their serfs (chifchiye). There by the colonization of the Greek-orthodox population into the regions of East Bosnia, which began in early 18 ct. was completed. This became a mass colonization, in Cadiluk of Rogatica at last, only in the first part of 19 ct. after the great plague and which this inventory is a very important testimony.

From this list it can be seen that there were many free Moslem paesants chifluk-owners at the Cadiluk of Rogatica. Most probably these paesants had earlier been »raja« (dependent farmers), but in the course of time in the conditions of disintegration of the classical Otoman feudalism, they became free possessor obliged to pay taxes to the government.

Furthermore, the list enables regaining of the economic power of the land — owners (chifluk — sahibi) and serfs (chifchiya) to establish criteria of revenue and finally to reconstruct the administrative division of the cadiluk.

Handwritten text in a cursive script, likely a list or account. The text is dense and fills most of the left column. It appears to be a record of transactions or items, with some lines starting with small symbols or numbers.

Handwritten header or section title, possibly indicating a category or date. It is written in a larger, bolder script than the main text.

Second block of handwritten text in the left column, continuing the list or account. It follows the same cursive style as the first block.

Second handwritten header or section title, similar in style to the first one.

Third block of handwritten text in the left column, showing further entries in the list. The handwriting remains consistent throughout.

Third handwritten header or section title, marking the beginning of a new section in the text.

Fourth block of handwritten text in the left column, the final section of text on this page.

Handwritten text in the top right column, appearing as a list or account. It is written in the same cursive script as the left column.

Handwritten header or section title for the top right column.

Second block of handwritten text in the top right column.

Second handwritten header or section title for the top right column.

Third block of handwritten text in the top right column.

Third handwritten header or section title for the top right column.

Fourth block of handwritten text in the top right column, showing a list of entries. Some entries are separated by small symbols.

Fourth handwritten header or section title for the top right column.

Fifth block of handwritten text in the top right column, the final section of text on this page.

Handwritten text in the middle right column, continuing the list or account. It is written in the same cursive script.

Handwritten header or section title for the middle right column.

Second block of handwritten text in the middle right column.

Second handwritten header or section title for the middle right column.

Third block of handwritten text in the middle right column, showing a list of entries. Some entries are separated by small symbols.

Third handwritten header or section title for the middle right column.

Fourth block of handwritten text in the middle right column, the final section of text on this page.

Handwritten text in a cursive script, likely a list or account. The text is organized into columns with vertical lines. The rightmost column contains numbers 1 through 10. The text is dense and difficult to decipher due to the cursive style.

Handwritten header or section title

Second block of handwritten text, continuing the list or account. The rightmost column contains numbers 1 through 10.

Handwritten header or section title

Third block of handwritten text. The rightmost column contains numbers 1 through 10.

Handwritten header or section title

Fourth block of handwritten text. The rightmost column contains numbers 1 through 10.

Handwritten text in a cursive script, likely a list or account. The text is organized into columns with vertical lines. The rightmost column contains numbers 1 through 10.

Handwritten text in a cursive script, likely a list or account. The text is organized into columns with vertical lines. The rightmost column contains numbers 1 through 10.

Handwritten text in a cursive script, likely a list or account. The text is organized into columns with vertical lines. The rightmost column contains numbers 1 through 10.

Handwritten text in a cursive script, likely a list or account. The text is dense and difficult to decipher due to the image quality. It appears to be organized into a list with some headings or sub-sections.

Handwritten text, possibly a continuation of the list or account from the previous section. It includes several lines of text, some of which are indented or separated by small symbols.

Handwritten text, continuing the list or account. The text is written in a consistent cursive hand and covers the lower half of the page.

Handwritten text on the right page, continuing the list or account. The text is dense and fills most of the page area.

Handwritten text at the bottom of the right page, possibly a concluding section or a separate entry. It includes some lines of text that are less dense than the main body of the page.

Handwritten text in the top section of the left page, consisting of several lines of dense script.

Handwritten text in the middle section of the left page, continuing the dense script.

Handwritten text in the lower middle section of the left page, with some lines appearing more spaced out.

Handwritten text in the bottom section of the left page, above a large scribble.

A large, dense scribble or signature at the bottom left of the page, written in a cursive hand.

Handwritten text in the right page, organized into a list or table with vertical lines and small numbers in the left margin.

Handwritten text at the bottom of the right page, possibly a signature or a concluding note.